

Kusisqa yachasun

4

PERÚ

Ministerio
de Educación

El ciudadano que queremos

Perfil de egreso de la Educación Básica

(*) Este aprendizaje es para aquellos estudiantes que tienen como lengua materna una de las 48 lenguas originarias o lengua de señas, y que aprenden el castellano como segunda lengua.

Curriculum
Nacional

Kusisqa yachasun

4

Ministerio de Educación

Dirección General de Educación Básica Alternativa, Intercultural Bilingüe
y de Servicios Educativos en el Ámbito rural
Dirección de Educación Intercultural Bilingüe

4 Kusisqa yachasun - Chanka Qichwa

TEXTO DE COMUNICACIÓN DEL 4° PRIMARIA - QUECHUA CHANKA

©Perú Suyupi Yachaq Kamayuq
Comercio Ñampi 193 yupayniyuqpi, San Borja llaqtapi tarikun
Lima, Perú
Qayana:: 615-5800
www.gob.pe/minedu

Primera edición, 2024
Tiraje: 10,073 ejemplares
Impreso en agosto 2024

Asesoría técnico-pedagógica (DEIB)

Moisés Suxo Yapuchura
Alicia Jovita Cisneros Quispe

Elaboración de contenido

Tania Jeaneth Taipe Pare
Alicia Jovita Cisneros Quispe

Revisión lingüística

Genaro Rodrigo Quintero Bendezú
César Jara Luna

Validación participativa

Marco Antonio Guerrero Quispe, Roxana Mejía Ayuque, Javier Layme Chocce,
Cesar Marmanillo Antezana, David Sullca Quispe, Noemí Quispe Aymituma,
Juan Flores Chacón, Ana Susana Vallejos Enriquez

Diseño y diagramación

José Gabriel Andia Huaytalla

Ilustraciones

Lucas Pinazo Durán

Impreso en:

PACÍFICO EDITORES S.A.C.

Se terminó de imprimir en agosto 2024, en los talleres gráficos de Pacífico Editores S.A.C.,
sito en Jr. Castrovirreyna 224 - interior 1.er piso, Urb. Azcona, Breña, Lima – Perú

Hecho el Depósito Legal en la Biblioteca Nacional del Perú N° 2024-05309

*Todos los derechos reservados. Prohibida la reproducción de este libro por cualquier medio, total o parcialmente,
sin permiso expreso de los editores.*

Impreso en el Perú/Printed in Peru

Riqsichikuyñin

Ancha kuyasqay yachakuq warmakuna:

Kay ↳ **Kusisqa yachasun** qillqasqa maytum qamkunapaqpuni qillqamusqa kachkan. Kay qillqasqapa ukunpim tukuy ima ruraykunata kusisqalla ñawinchaspa yachayniykipaq tarinki.

Qillqasqa maytupa ukunpi ruranankunatam sapallaykipas masiykikunawanpas kuska ruraspa qispichinkichik, chaynallataqmi yachachiqniykiwan ayllu yachayninkunata yanapachikuspa ruraykunata qispichinkichik. Llaqtapi yachaqkunatapas kamachikuqkunatapas tapukuspam allin yachay mirachinaykichikpaq kachkan.

Perú mama suyunchikpiqa achka kawsaykunam kan, chay ukupim yachachinakunanchik. Hinaspapas, huk ayllu runapa yachayninkunata yachanallanchiktaq, Qichwa ayllunchikpa yachayninwan tinkuchispa.

¡Kusilla ñawinchaykunaman yaykumuy!

Kaqninkuna

1
Taqa

Trigu iray

6

Yachayninchikta huqarisun

8

Willakuy qillqasqata ñawinchasun

9

Willakupa kaqninkunata riqsisun

15

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

20

2
Taqa

Uqa chakichiy

22

Yachayninchikta huqarisun

24

Kasqan willaq qillqasqata ñawinchasun

25

Kasqan willaq qillqasqapa kaqninkunata ñawinchasun

31

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

36

3
Taqa

Wasi qatay

38

Yachayninchikta huqarisun

40

Ruranapaq qillqasqata ñawinchasun

41

Rurana qillqasqapi kaqninkunata riqsisun

47

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

52

4
Taqa

Uwihanchikta uywasi

54

Yachayninchikta huqarisun

56

Willakuq rapita ñawinchasun

57

Willakuq rapipi kaqninkunata riqsisun

63

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

68

5

Taqa

Llinki allpata kawsachisun

70

Yachayninchikta huqarisun

72

Kawsay qillqasqata ñawinchasun

73

Kawsay qillqasqapa kaqninkunata riqsisun

79

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

84

6

Taqa

Papa tarpuy

86

Yachayninchikta huqarisun

88

Yachay rimasqa qillqasqata ñawinchasun

89

Yachay rimasqa qillqasqapa kaqninkunata riqsisun

95

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

100

Llamkaypi chirusqakuna kamachikuq

Sapakama llamkanapaq

Ilapallan yachapakuqwan
chaynallataq yachachiqwan
llamkanapaq

Yachakuq
masiywan
llamkanapaq

Illipllapi maskanapaq

Qillqana maytupi
llamkanapaq

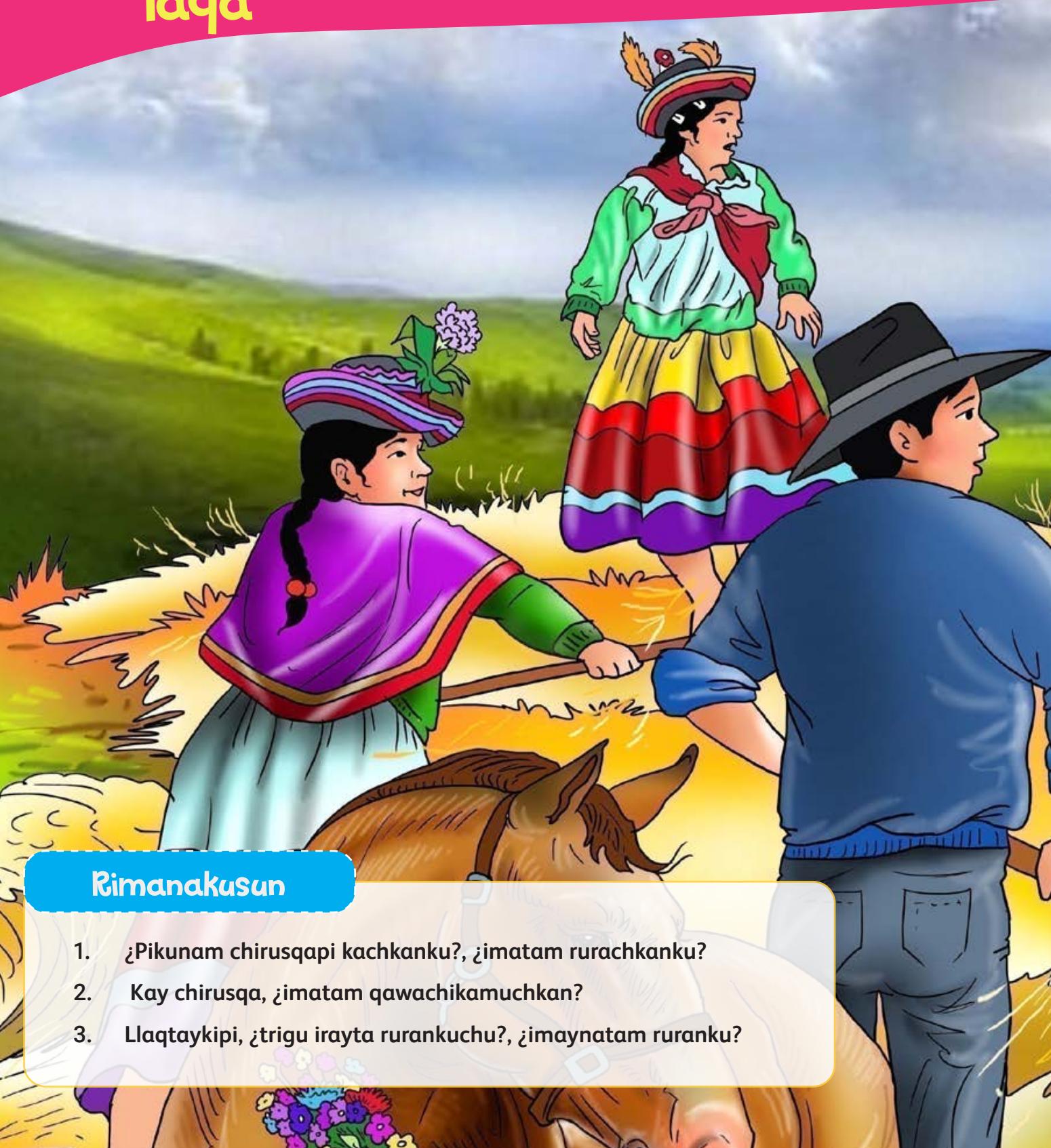

Ñawinchanapaq
yanapakuqkuna

1

Taq'a

Trigu iray

Rimanakusun

1. ¿Pikunam chirusqapi kachkanku?, ¿imatam rurachkanku?
2. Kay chirusqa, ¿imatam qawachikamuchkan?
3. Llaqtaykipi, ¿trigu irayta rurankuchu?, ¿imaynatam ruranku?

Willakuy qillqasqata ñawinchasun

Llaqtanchikpa yachaynin

Trigu iraypiqa qachwapim tusunku, chaypim wayna, sipaskuna takispa tususpa trigu saruypi tupanakunku.

Tukuy tutam rikchaq pukllaykunawan pukllaspa achikyanku. Kay qachwapiqa harawim aswan hatun rurayninku.

Trigu iraypiqa mana usuchispallam trigutaqa huqarina, mana chayqa waqaspam ripukunman. Kunankunaqa qachwataqa manañam rurankuñachu.

Yachasun

- ✓ Willakupi rikuriqninkunata chaynallataq ruraykunatawan riqsiy.
- ✓ Willakupi rimaykuna imayna hapinakusqanta riqsiy.
- ✓ Rikurimuqkunamantawan ruranakunamanta hamutay.

Yachayninchikta huqarisun

1

Kay chirusqata **qaway**, tapukuyninkunata **ñawinchay**, hinaspa yachakuq masiykikunawan **rimanakuy**.

Saracha parway
parwaycha,
parwaycha.
Trigucha iray
iraycha, iraycha.
Chaypa
chawpichanpim,
qusqayki, warma
sunquchayta
qusqayki.

- ¿Imamantam kay takiy rimachkan?
- ¿Imapaqmi kay takiyta takinku?
- ¿Kay takiy kaqlata uyarirqankichu?, ¿maypitaq uyarirqanki?

2

Qillqana maytuyki pi yachasqayki takita **qillqay**, chay takimanta 3 sutita **qillqay**, ichaqa chay sutikuna qillqasqa kaqkamalla tuqyaqwan **tukunan**.

Yachaykunata maskasun

Llaqtayki pi kawsay huñuypi takisqanku takikunata huqariy. Hinaspa yachaq masiykikunaman willay.

Willakuy qillqasqata ñawinchasun

- ¿Willakuy qillqasqata uyarirqankichu?
¿Pitaq willasurqanki?
- ¿Mana sasachakuspallachu yuyarirqunki?
¿Imanasqa?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Hamuq rapipi chirusqata **qawaychik**, hinaspa yachakuq masiykikunawan **rimanakuychik**.

- ¿Pikunatam qawachkankichik? Hamutasqaykichikmanhina,
¿imatam rurachkanku?
- ch. ¿Ima kasqanmantataq qillqasqata ñawinchasunchik?

2

Tawa kuchupa ukunpi allin kutichiyninta tarispa **llimpiy**.

- ¿Imapaqtaq kay qillqata ñawinchasun?

Yuyaymananapaq

Willanapaq

Kusirichinapaq

- ¿Ima qillqasqataraq ñawinchasun?

Harawitachu

Willakuytachu

Musuq willakuytachu

3

Hamuq rapita **qaway**, chaymanta qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- Hamutasqaykimanhina, ¿anqas pisquta imaraq hapirqunqa?
- ch. Qammanta, ¿pikunataq kay qillqasqapi rikurimunqaku?
- h. ¿Imapaqraq qillqasqapi simikuna llimpisqa tarikun?

Yachasqanchikta riqsichisun.

4

Willakuya ñawinchay.

Anqas pisquwan trigu maya

Ñawpaqtqa qichwa ayllukunaqa manas trigu tarpuytaqa yachasqakuchu, ayllunku mikuchinankupaqqa sarallatas tarpukuqku. Chaysi mikuyninku ancha pisilla kasqa. Ichaqa kuraq runakunallas ayllunkupaq mikuyta maskaqku. Chaysi machu Wakri qichwa llaqtakunata mikuy maskaq riq, aswanqa chaykunapipas asllañas mikuykuna kasqa.

Huk punchawsi, Qapaq Apu Rasu Willka anqas pisquta runakunaman trigu tarpuy yachachinanpaq kachamurqan.

Kay
qillqasqapa
sapa
taqanpi
allin
ruraykunata
siquy.

Pisquqa machu Wakritas **tullullataña, kaspichallaña** yarqaymanta mikuy maskachkaqta tarirqusqa, chaysi qunqayllamanta ñawpaqninpi rikuriykusqa.

Hinaspas kayhinata machu Wakritaqa nisqa:

—Hakuchik wasiykiman chaypi chakraykipi imayna trigu tarpuyta yachachisqayki —nispa.

Anqas pisquwan kuskas tayta Wakriqa llaqtanman kutisqa. Chaypis pisquqa achka rikchaq trigu tarpuyta **yachachisqa**, hinaspas nisqa: —Aswan ancha trigu tarpunaykipaq, munasqayki muyata akllakuy —nispa.

Chaymantañataqsi, tayta Wakriqa kukanta akuspa trigu muhuta pukuspa kallpanchasqa. Tayta Wakriqa trigu tarpuypis **amañasqa** makiyuq qispisqa. Chaysi, llaqtapi manaña muchuy kasqanta rikuspa, anqas pisquqa pawaspan yunkaman ripukusqa.

Chaynas, tayta Wakripa ayllunqa imaymana trigu muyata kuyaspa waqaychasqaku. Chay pachamantas machu Wakripa ayllunqa imaymana rikchaq triguta mana yarqaypi kanankupaq tarpusqaku.

Yachasqanchikta qawachisun

5

Ñawpaq qillqasqata yapamanta **ñawinchay**, hinaspa allin kutichiyninta tarispa **llimpiy**.

a. ¿Ima tarpuytam ayllukuna mana yacharqankuchu?

Sarata

Papata

Triguta

ch. ¿Pikunataq mikuy maskaq karqanku?

Warmakuna

Machu qarikuna

Yuyaq warmikuna

h. ¿Maytataq machu qarikuna mikuy maskaq rirqanku?

Qichwata

Sallqata

Wasinta

6

Iskay kaq taqa qillqasqata yapamanta **ñawinchay**, hinaspa allin kutichiyninta qillqana maytuyki pi **qillqay**.

a. ¿Pitataq pisqu tullullataña tarisqa?

ch. ¿Imatam machu Wakriman qurqan?

h. ¿Imaynam Wakri karqan?

i. Anqas pisqu tayta Wakrita, ¿ima nirqantaq?

7

Yapamanta 3 kaq wachuta **ñawinchay**, hinaspa chiqap kutichiyninta **tariy**, chayta chakatawan **chimpuy**.

a. Wakriman, ¿imatam anqas pisqu qusqqa?

Tiqtita

Muya triguta

Sara kutata

ch. ¿Imapaqtaq muyakunata qurqan?

Tarpunanpaq

Yanunanpaq

Mikunanpaq

h. ¿Imaynataq muyakuna karqan?

Akcha rikchaq
muyakuna

Huk rikchaqla

Iskay rikchaq

i. ¿Imapaqtaq kukata aypukurqan?

Muyakuna
kallpanchananpaq

Muyakuna
asirichinanpaq

Ruranayuq
kananpaq

8

Yapamanta 4 kaq wachuta **ñawinchay**, hinaspa chiqap kutichiyninta **tariy**, chaymanta qillqana maytuykipi **qillqay**.

a. ¿Imatam Wakri utqayllaman mañakusqa?

ch. ¿Imatam Wakri kallpanchakuspa rurasqa?

h. ¿Imanasqam Anqas pisquqa yunkaman kutisqa?

9

Yapamanta 5 kaq wachuta **ñawinchay**, hinaspa allin kutichiyninta **tariy**, chaymanta qillqana maytuykipi **qillqay**.

- a. ¿Imatam qichwa ayllukuna yacharqurqanku?
- ch. Qichwa ayllukuna, ¿imanasqam manaña yarqaymanta muchurqankuchu?

10

Allin kaq kutichisqata **llimpiy**. Anqas pisqu, ¿imataq aswan allinta **riqsichin**?

Purun

Tupsan

Sillun

11

Kuraq runakunata **tapukuspa**, 3 kanchachisqa simikunapa ima ninan kasqamanta **maskay**, chaymantataq qillqanana maytuykipi sapa simiwan huk rimaya **qillqay**.

12

Tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichiy**.

- a. Qichwa runakuna, ¿imanasqam mana trigu tarpuyta yacharqankuchu?
- ch. ¿Imamantam kay willakuy riman?
- h. ¿Imatam Anqas pisqumanta niwaq?
- i. ¿Imatam willakuyupa tukusqanmanta niwaq?

13

Willakuy rikurimusqanmanhina allichaspa qillqana maytuykipi **qillqay**.

Wakripa ayllunqa trigu muya akllayta tarpukuya yacharqusqaku.

Anqas pisquqa tukuy rikchaq trigu muya tarpuytas yachachisqa.

Ayllun mikuchinanpaqpas manas llumpay mikuy kasqachu.

Machuchaqa qichpa llaqtakunapim mikuyta maskasqa.

Chaymantas muyakuna kallpanchananpaq kukawan samasqa.

Llaqtaykipi
willakuykunata
huñuy.

Willakuypa kaqninkunata riqsisun

- ¿Willakuypa kaqninkunata riqsinkichu?
¿Ima kaqniyuqkunataq willakuy kanman?

Nawinchanapaq allichakusun

1

Chirusqakunata qawaspa, qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa yachaq masiykikunawan **rimanakuychik**.

- a. ¿Mayqintaq qillqasqapa sutin?
- ch. Qampaq, ¿imamantaraq qillqasqa rimachkanman?
- h. ¿Imatataq kay qillqasqapi tariwaq?

2

Tawa kuchupi kaq tapukuypa allin kutichikuyninta **llimpiy**.

- a. ¿Ima qillqasqataq ñawinchasun?

Harawita

Yanunapaq yachachiya

Willakuyta

- ch. ¿Imapaqmi kay qillqasqata ñawinchasun?

Willakunapaq

Hamutanapaq

Asirikunapaq

3

Hamuq rapipi chirusqakunatawan kanchasqa simikunata **qaway**. Chaymanta, qillqana maytuykipi tapukunata **kutichiy**.

- a. ¿Imaynataq qillqasqapa sayaynin? ¿Huk rikchaq llimpiwan qillqasqa wachukuna riqsinaykipaq yanapakunmanchu?
- ch. ¿Imaraykuraq warmi muyakunata rimapayachkanman?
- h. ¿Imaynaraq hatun raymita ruraspan warmi qawakunman?

Kunanqa ñawinchasun

4

Qatiq qillqasqata ñawinchay.

Panqarawan Nayra muhu

Qallariyin

Tarpuy ukupis Huniqachi Aymara llaqtapi Panqara sutiyuq warmi ayllunpa yanapakuyninwan papa muhukunata tarpuya qallaykusqa.

Imayna ruray

Willakupya sayaynin qallaykachiq simikunata yanachasun.

chawpin

Huk punchawsi Panqaraqa watantin allin mikuyniyuq kasqanta musqukurqusqa. Qusansi ichaqa Pacha Mamapaq anqusataraq rurasqa, chaymanta muhu akllasqata achka rurunanpaq kuyakuyllawan rimapayasqa.

Anchatas chay akllasqa muyaq qawarikusqa, Nayra sutinchasqa muhuqa kayhinata nin:

—Pisipasqañam kaniku hinallapi tarpuwaptiykiku, huk allpakuñaman apawayku, chaynallataq sumaq raymita rurapuwayku —nispa.

Chaysi Panqaraqa Nayra muhupa nisqankunata uyarispam mañakuyninta sumaqta hamutaykusqa.

Chayñas, Panqaraqa huk allpakuñaman muhukunataqa astarqusqa. Muhu tarpuysinanpaq achka runakunata minkakusqa. Wasinman kutispas llaqta masinkunaman ayllunkunamanpas mikuyta aypukusqa, chaynallataqsi allin muhukuna wiñaspa mirananpaq llapachallanku sumaq raymita rurakusqaku. Chaynapis Nayra muhuqa wanuchasqa allpapa ukunman chinkakuykusqa, chaypis punchawkuna kasqanmanhina sumaqllataña wiñarirqamusqa.

Panqaraqa, anqusakuykuspansi tarpuynin allin kasqanrayku kuyakuywan Pacha Mamataqa riqsikusqa.

Tukupaynin

Yachasqanchikta riqsichişun

5

Tapukuykunapa allin kutichiyninta **llimpiy**.

a. ¿Pitaq willakuypa sunqunhina rikurimun?

Muhukuna

Panqara

Nayra

ch. ¿Maypitaq tukuy ima rurakun?

Huniqachipi

Wasipi

Chakrapi

h. ¿Ima pachapitaq kay ruraykuna rurakurqan?

Tarpuy killapi

Puquy pachapi

Achikyay pachapi

6

Yapamanta sapa wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi **kutichiy**.

a. ¿Imataq Panqarapa musquynin karqan?

ch. ¿Ima muhukunatataq Panqara rimapayarqan?

h. ¿Imatataq Nayra mañakurqan?

i. ¿Pikunatataq Panqara yanapachikunanpaq mañakurqan?

k. ¿Imaraykutaq Panqara raymikurqan?

l. ¿Nayrapa tarpukuynin imaynataq qiparqan?

II. ¿Imaraykutaq Panqara yapamanta anqasakurqan?

7

Qillqana maytuykipi willakuypa nisqanmanhina, rikchakuyninmanhina Panqarata **chiruy**.

8

Qillqana maytuykipi hamuq rimaykunata **tukupay**.

Kay qillqasqa _____ riman.

Nayra _____ Panqarata nin.

Panqara _____ anqusakusqa.

9

Qillqana maytuykipi qatiqlla ñawinchasqaykita **willakuy**.

Ñawpaqta _____ ñawincharqani.

Qatiqninman _____ ñawincharqani.

Tukuyninpi _____ ñawincharqani.

10

Rimaykunapa kasqanmanhina chiqap kaptinqa CH qillqawan **qillqay**; mana chayqa, LL qillqawan **qillqay**.

Panqarapa qusan Pacha Mamaman anqusakurqan.

Panqara ayllunpa yanapakuyninwan muyakunata tarpukurqan.

Nayra allpa ukuman yaykurquspaqa mana wiñamusqachu.

11

Qillqana maytuykipi qatiq tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Qam willakuy qillqaspaykita imaynatataq tukuchiwaq?
- ch. ¿Imanasqataq muhukunata runakunatahina uywana?
- h. Nayrapa rurasqanmanta, ¿ima niwaqtaq?

12

Ñawinchasqaykimanta qampaq ancha munay kasqanmanta utaq mana munasqaykitapas qillqana maytuykipi **qillqay**. ¿Imaraykutaq munay, mana munay karqan?

Hukpiwan...

Aylluykiwan kay willakuy tukuy ima yachachikuq kasqanmanta rimaychik.

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

Chirusqata **qaway**, qillqasqata **ñawinchay**. Chaymanta yachakuq masiyikikunawan **rimaychik**.

Lliw kawsaywan uywanakuy

Taytayqa kawsaynini sumaq uywanakuytam yacharqan. Paymi apukunaman watukuspa, anqusakuspa ima kawsarqan. Chaymi sapa tarpuypi pisqukunata yuyaq, paykunapaqmi chakra patanpi huk milha sayay allpapi purun uywakunapaq tarpuq. Paymi “kay milhaqa purun pisquchakunapaqmi, amam pipas maypas paykunapataqa hapinqachu”, nispa niq. Chaymi triguta rutuspaqa mana chay uywakunapa mikunantaqa rutuqchu. Chaymi pawaq pisquchakunaqa kawsay huqariypiqa miskillataña takispa mikuqku. Chayta qawaspam, taytayqa “paykunapas kusichullapim allinta mikunanku” nispa kusikuq. Chaynallataqmi yuyaq mamanpaq huk milhata “kay milhaqa mamaypam, yanqañataq asuykuspa huqariwaqchik”, nispa tarpuq. Chaymi payachaman “mamaya kaychamantam qampaq, munasqayki pacham allakunki” nispa qawachiq. Sichus trigu siwara kaptinqa, rutuspam sapaqlata irapuq hinaspm, “mamayqa pisi kallpayuqñam”, nispam qipirqapuq. Chaymi “ñawpaqtaqa lliwmi uywanakuq kanchik, ichaq kunanqa manañam, chay rikchaq uywanakuyqa qullurqunñam”, nispa yuyaymanani.

Qillqaq: Alicia Jovita Cisneros Quispe

Qillqanapaq allichakusun

1. Kuraq runata tapukuspa muyakuna akllaymanta willachikuspa huñuy.
2. Willakuyta qillqay.
3. Willakuy huñusqaykiwan qillqasqaykita yachaq masiyikikunapaq ñawinchapuy.

1 Qillqana maytuykipli **kutichiy**.

- a. Willakuq qillqasqapa _____ kan.
- ch. Willakuq qillqasqapa kaqninkunaqa _____ kan.
- h. Willakuq qillqasqapa imapas rikurisqantaqa _____ ruranku.
- i. Willakuq qillqasqapa rikuriq ruraykunaqa _____ kan.

2 Yachasqaykimanhina kay tawa kuchupa ukunpi yachaykunata **chimpuy**.

¿Imatam kay taqapi yacharquni?	Yacharquniñam.	Yachaypaqñan kachkani.	Yanapanatam munani.
Willakupi rikuriqkunatawan ruraqkunata riqsirqunim.			
Willakupi imayna ruraykuna rikurisqanta riqsirqunim.			
Willakupi pikuna kasqanpi rurasqankumanta hamutarqani.			

3 Iskay iskay llamkasqaykichikmanta **rimaychik**.

- a. ¿Iskay iskay llamkaspa sasachakurqankichikchu?, ¿imaynanpi?
- ch. ¿Yachakuq masiykikuna hukkuna rimaptin uyarirqankuchu?
- h. ¿Yachakuq masiykichikwan chuyatachu rimanakurqankichik?

4 Qillqana maytuykipli yuyaymanasqaykimanta **tukupay**.

3

¿Imaynam yachaypi tarikurqani?

2

¿Ima ruraytaq aswan sasa karqan?

1

¿Imaynam sasachakuymanta lluqsirqani?

2

Taqa

Uqa chakichiy

Rimanakusun

1. ¿Pikunam chirusqapi kachkanku?, ¿imatam rurachkanku?, ¿imatataq kay chirusqa qawachikamuchkan?
2. ¿Imatam kay chirusqa niwanchik?
3. ¿Ima mikuykunatataq llaqtaykipi huñunku?

Kasqan willaq qillqasqa ñawinchasun

Llaqtanchikpa yachaynin

Kay watakunaqa rantikunankupaqmi uqata tarpunku.

Ichaqa, manañam uqamanta kayataqa rurankuñachu.

Llumpay kallpasapa mikuy kaptinpas runakunaqa manañam mikunkuchu. Chaysi kay uqa kaya mikuyqa chinkachkan. Uqa allin mikuy kasqantapas qunqarqunchikña. Uqa kaya ruray yachaykunapas chinkakuchkanña.

Yachasun

- ✓ Mikuykunapa rikchakuyninta kasqan willaq qillqasqakunapi riqsiy.
- ✓ Kasqan willaq qillqasqapa sayayninta riqsiy.
- ✓ Kasqan willaq qillqasqapi suti tikrachiqta imayna rikurimusqanmanta hamutay.

Yachayninchikta huqarisun

1

Rimasqankuta **ñawinchay**, hinaspa yachakuq masiykiwan tapukuykunamanhina **rimanakuychik**.

Uqa, uqacha, miski
uqa, tayta Intim kallpata
qusurqanki, Pacha
Mamataq
mikuchisurqanki.

Uqa uqacha,
mikuchiwasqaykiraykum
ancha kuyakuywan
waqaychayki.

- ¿Ima ninmi rimanakusqanpi?, ¿pitam rimapayachkan?
- ¿Imaynatataq rimapayachkan?
- ¿Mikuywan rimanakusqankuta qawarqankichu?, ¿ima nispataq rimapayanku?

2

Kaya ruraq, uqawan rimasqanta, umallaykimanta hurqumuspa, qillqana maytuykipi **qillqay**.

Yachaykunata maskay

Llaqtaykipi kawsay huñuypi apukunaman haywakuspa, rimapayasqankumanta tapukuy. Qillqana maytuykipi qillqaspa yachakuq masiykiman willakuy.

Kasqan willaq qillqasqata ñawinchasun

- ¿Imataq kasqan willaq qillqasqa?, ¿kasqan willaq qillqasqata ñawicharqankichu?
- ¿Imaynatataq kasqan willaq qillqasqawan mikuyta qillqawaq?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Hamuq rapipi chirusqata **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan **rimanakuychik**.

- a. ¿Pikunatam qawachkanchik?, ¿imataq kachkanman?
- ch. ¿Imamantaraq kay ñawinchanayki qillqasqa willakamunqa?
- h. ¿Imapaqmi kay qillqasqata ñawinchasun?

2

Tawa kuchupi allin kutichiynin kasqanta **llimpiy**.

- ¿Imayna rikchayniyuq qillqasqataq ñawinchasun?

Willakuyta

Kasqan willaq
qillqasqata

Ñawpa willakuyta

3

¿Imapi hapipakuspataq ñawpa tapukuya kutichirqanki?
Qillqana maytuykipi yachachiqhina **qillqay**.

4

¿Kay qillqasqa ñawinchatya munawaqchu?, ¿imanasqa?
Qillqana maytuykipi **kutichiy**.

5

Kay qillqasqata ñawinchay.

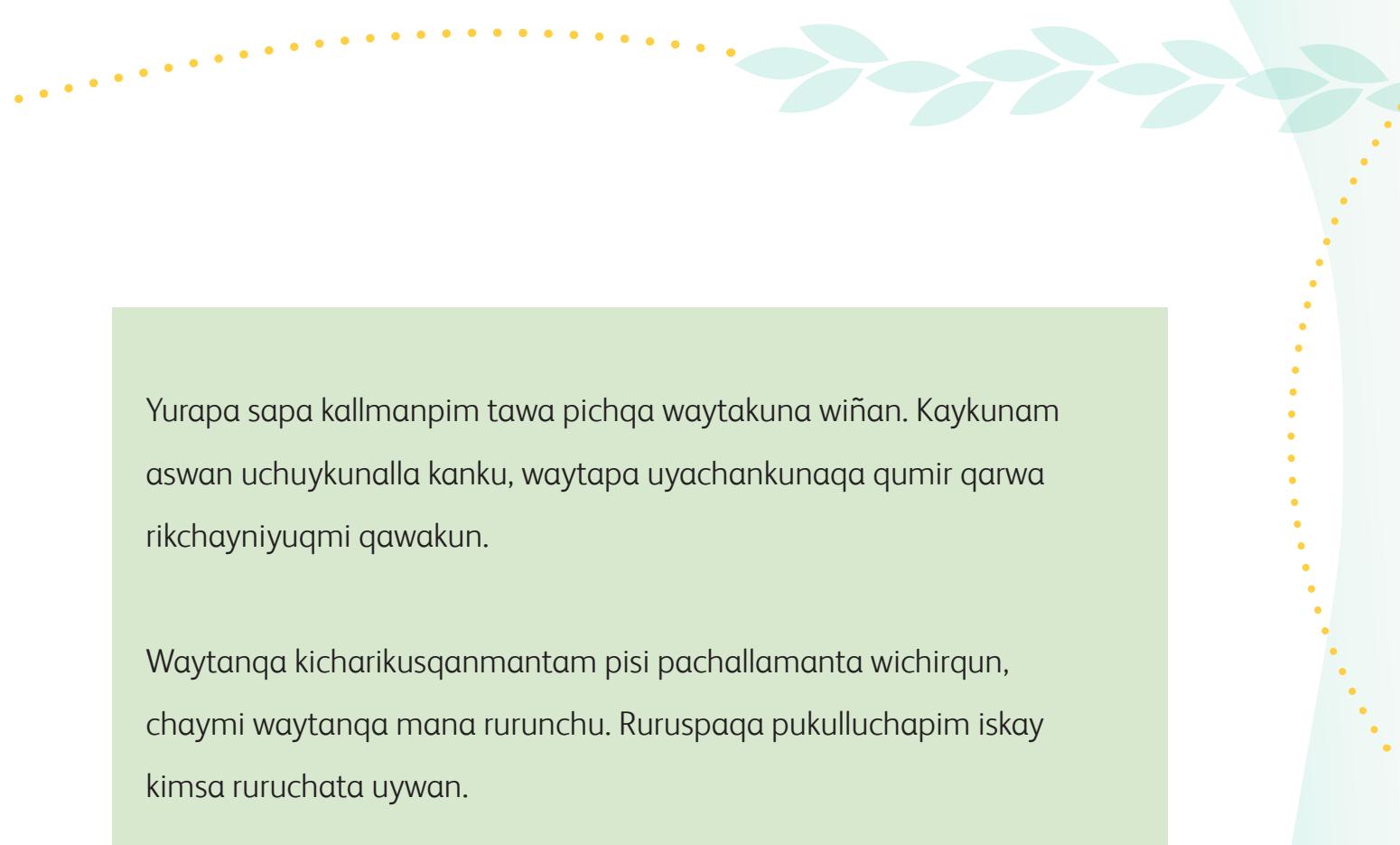
Uqa tarpuy

Uqaqa qichwa llaqtakunapi ñawpa ruru tarpukuymi. Kay mikuyqa aswan allin kallpayuqmi, chaymi papatapas allin kayniwan llallin.

Uqapa yuranqa uchuylla kaspiyuqmi, 20 pt-manta 30 pt sayayniyuqmi.

Rapinkunapas kimsa umachayuqmi, sunqunman rikchakuqmi rapinkuna, anqas qumir llimpiyuqmi. Iskaymanta isqunkama-pt yura tullunpa sayaynin.

Yurapa sapa kallmanpim tawa pichqa waytakuna wiñan. Kaykunam aswan uchuykunalla kanku, waytapa uyachankunaqa qumir qarwa rikchayniyuqmi qawakun.

Waytanqa kicharikusqanmantam pisi pachallamanta wkichirqun, chaymi waytanqa mana rurunchu. Ruruspaqa pukulluchapim iskay kimsa ruruchata uywan.

Uchuy **puquy** mana chayqa hatun puquypim uqa yuraqa sisan. Pawqar waray killapiñataqmi uqaqa allpa ukupi pisqupa runtun sayayllata wiñayta qallaykun. Kay uqakunam allillamanta wiñanqaku, aymuray killapiñataq **allanapaq** allinña kanqaku.

Uqaqa achka rikchayniyuqmi: hukkunam anqas; wakinkunaqa yana niqkuna, qillu, puka, qamya pukam. Papata mana mikuspaqa, uqatam mikuchwan. Uqam papamantaqa ancha kallpayuq. Sapa punchaw mikupiqa, qari warmi wawakunatam unquykunamanta **harkan**.

**Imayna
ñawinchay**
Sapa wachupi
kuraq rimayta
siqisun.

Yachasqanchikta riqsichisun

6

Manaraq qillqasqata ñawinchachkaspa tapukuykuna kutichisqaykiwan hamuq tapukuykunata **tupachiy**.

- a. ¿Qallariypi yuyaymanasqaykimanhinachu qillqasqa kasqa?
- ch. ¿Imamantam qillqasqa rimachkan?
- h. ¿Musyakusqaykimanhinachu qillqasqapa maskasqan kasqa?

7

Yapamanta ñawpa wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imaynataq uqa?
- ch. ¿Maypitaq uqa rikurisqa?
- h. ¿Ima mikuymantataq tikranman?

8

Iskay kaq wachuta yapamanta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imaynataq uqapa yuran?

Rapin	Tullun	Sayanin	Rikchaynin

- ch. ¿Ima sayayniyuqtaq uqapa yuran?

9

3 kaq wachuta yapamanta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi tapukuyninkunata **kutichiy**.

- a. ¿Uqapa mayninpitaq sisankuna wiñan?
- ch. ¿Imaynataq uqapa sisankuna?
- h. ¿Imayna rikchayniyuqtaq uqapa sisan?

10

4 kaq wachuta yapamanta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Haykapitaq uqapa sisan whichin?
- ch. ¿Uqapa sisan rurunchu?
- h. ¿Hayka muyataq rurunpi kan?

11

5 kaq wachuta yapamanta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Ima killakunapitaq uqapa yuran sisan?
- ch. ¿Ima killapitaq uqa puquyta qallaykun?
- h. ¿Ima killapitaq uqa allay qallarin?

12

Qillqana maytuykunata qillqasqa ñawinchaqaykimanhina qatiq rimaykunata **allichay**.

	Uqa allay killakuna.
	Uqa yurapa kaqninkuna.
	Uqa rurupa imayna kayninkuna.
	Uqa waytapa imayna kayninkuna.
	Imayna uqa kasqan.

13

Qillqana maytuykunata tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imanasqataq uqaqa Anti allpapi rikuriq rurum ninku?
- ch. ¿Ima ninantaq 20 pt-manta 30 pt sayayniyuqmi nisqan?
- h. *Uqa tarpuy* sutiyuq qillqasqata yapamanta ñawinchay, hinaspa sutirantikunata maskaspa siqiy. Hinaspia nisqanta maskay.

14

Qillqasqapi mana riqsisqayki 5 simikunata **maskay**, hinaspa ima nisqan yachanaykipaq amawtaykitapas huk runakuna **tapuy**. Chaymanta, qillqana maytuykipi rimaykunata **qillqay**.

15

Qillqana maytuykipi kutichiyninkunta **qillqay**, hinaspa yachaq masikunaman **willay**.

a. Kancha qillqapi *sisa, rapi, yura, kaspi, papa* sutikunata tariy.

s	i	s	a	l	h
i	a	s	l	o	l
p	i	j	a	l	a
s	a	p	a	p	r
a	p	a	p	a	u
k	r	a	p	i	y

ch. ¿Imapitaq rikchakunpas sapaqchakunpas uqa allaywan ulluku allay?

Rikchakun	Sapaqchakun

- h. Uqata mikuptinchik, ¿imaynataq, kawsayninchik kanman?, ¿imanasaq?
- i. ¿Imanasqataq qichwa ayllukunapaq uqa allin mikuy kanman?

Tapukuy

Uqa mikuy kawsayninchikpaq allin kasqanmanta aylluykita tapupayay.

Kasqan willaq qillqasqapa kaqninkunata ñawinchasun

- ¿Imaynatataq mikup'a kasqanta willaq qillqasqapi riqsichichwan?, ¿kasqan willaq qillqasqapa kaqninkunata riqsinkichu?
- ¿Willakuq qillqasqawan kasqan willaq qillqasqa kaqlachu?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Hamuq chirusqata **qaway**, hinaspa yachaq masiykikunawan **rimanakuy**.

- a. ¿Mayqintaq qillqaspaqa sutin?
- ch. ¿Imamantaraq qillqasqa rimachkanman?

2

Tawa kuchupi chiqap qillqa kaqta **llimpiy**.

- a. ¿Ima rikuq qillqasqataraq ñawinchasun?

Harawita

Yanunapaq yachachiyta

Kasqan willaq qillqasqata

- ch. ¿Imapaqtaq kay qillqasqata ñawinchasunchik?

Willakunapaq

Kaqninkuna riqsinapaq

Asirikunapaq

3

Yachakuq masiykikunawan **rimanakuychik**.

- a. ¿Ima rakiyniyukunataq qillqasqa tarikun?
- ch. ¿Imatawantaq qillqasqamanta yachayta munawaq?
- h. ¿Ima rikchaq mikuymantaraq qillqasqapi rimachkan?

4

Hamuq qillqasqata ñawinchay.

Chuñu

¿Imataq?

Chuñuqa chiri qasapi qasasqa papam. Inti Raymi killapi chaymanta Anta Sitwa killapim chuñutaqa ruranku. Kay killakunapim qichwa llaqtakunapi llumpay llumpayta chirikullan. Kay kawsaytaqa qichwa simipipas aymara simipipas chuñuanmi sutiyanku. Yachaykunamanhinaqa puna allpakunapis kay rikchaq mikuytaqa rurayta yacharqanku.

Imayna ñawinchana
Ñawinchasqaykimanhina imayna mikuy kasqanta hamutay.

¿Imaynataq?

Kay chuñuqa uchuy yana chaki mikuymi, ichaqa chumpi llimpipas kantaqmi. Qachqa raqra uyayuqmi, chay raqrakunaqa ñawiman rikchakuqmi, palta rumichakunahinam qawakun.

Chuñuqa iskay rikchaqniyuqmi: yanapas yuraqpas, iskaynin rikchaqtam qasapi sumaqta saruspa chiru chiripi qasachispa ruranku. Yuraq chuñutaqa aymara simipim *tunta* ninku.

Chuñuqa ancha kallpasapa mikuymi, tukuy niraq kallpayuqmi, chaymi mikuqkunaqa qali qali kawsakunku. Hinaspapas papapa kaqninkunam hinalla chuñupipas kan.

¿Imapataq
allin?

Chuñuqa ayllukunapa hatun mikuyninmi. Chupikunata, miskikunata, apikunata, kutakunata chaynallataq tukuy rikchaq mikuykunatapas rurankum.

Chuñuqa ima unquykuna hampikunapaqpas allinmi. Tukuy rikchaq unquykunatam atipan: kipchanpaq, wiksa ismuypaq, tullu uchkuyaykunatapas hampinmi.

Yachasqanchikta riqsichisun

5

Sapa taqata musuqmanta **ñawinchay**, chaymanta qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichi**.

- a. ¿Ima ninantaq chuñu?
- ch. ¿Ima pachapitaq chuñuta ruranku?
- h. ¿Ima simikunapitaq chuñu simita rimanku?
- i. ¿Maypitaq chuñu rurayta qallaykurqanku?
- k. ¿Imayna rikchayniyuqtaq chuñu?
- l. ¿Hayka rikchaq chuñukunataq kan?
- ll. ¿Ima rikchaq kallpакunataq chuñupi kan?
- m. ¿Ima mikuykunatataq chuñumanta rurarqanku?
- n. Chuñu mikusqa, ¿ima unquykunatataq hampikun?

6

Yapamanta sapa wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi **ñiqinchay**.

	Huk rikchaq chuñukuna
	Chuñu ruyay
	Chuñupa kallpankuna
	Chuñupa kaqninkuna
	Qali kanapaq kallpankuna
	Mikuykuna ruranapaq

7

Sapa wachupi kuraq rimaykunata **síqiykuy**, hinaspa kikiykipa simiykiwan pisillata **qillqay**.

8

Qillqana maytuykipi kay tawa kuchuta **huntachiy**.
¿Imapitaq yana chuñuwan yuraq chuñu kaqla kanku?

Yana chuñu	Yuraq chuñu

9

Qillqana maytuykipi tapukuykunapa kutichiyninta **qillqay**.

- a. ¿Imatataq qillqasqa munan?
- ch. ¿Ima ninantaq “qasasqa papa”?
- h. ¿Imaraykutaq “chuñuqa papapa kallpankunatapas uywanmi”, nispa ninku?

10

Sapa wachupi suti tikrachiqta **llimpiy**. Chaymanta qillqana maytuykipi huk rimayta suti tikrachiq tarisqaykiwan **qillqay**.

11

Qillqana maytuykipi **qillqay**, hinaspa huk yachakuq masiykiman **willay**.

- a. Ancha kallpayuq hinaspa mana kallpayuq rimaykunata maskaspa **siqiy**, hinaspa siqisqapi **qillqay**.

Ancha kallpayuq rimay	¿Imanasqa?
Mana kallpayuq rimay.	¿Imanasqa?

- ch. ¿Imanasqataq qichwa runapaq chuñuqa allin mikuy kanman?
- h. ¿Perú suyupi umalliqkuna llaqta chuñu mikunarpaq munachinmanchu?
¿Imanasqa?

Chirusqata **qaway**, qillqasqata **ñawinchay**.

Kullu Chakapi kaya ruraymanta

Iskay rikchaqtam kayataqa ruranchik, yuraqpas yanapas kanmanmi. Yuraq kayata murayatahina rurayta munaspacha, ñawpaqtam yakupi ichukunawan puñunanta ruraykunchik. Hawanmanñataq akllasqanchik uqata sumaqllata talliykunchik. Chaymantañataq, hina ichullawanmi qataykunchik, wakin ayllukunañataqmí hinallata churaykunku. Chaynapim, 20 punchaw yakupi nuyunqa, chaymantaña hurquyquspa qarachankunata lluchuykuspa, pampapi chakichinapaq mastaykuna, chaynapim yuraqchaña chakin.

Yana kayata ruranapaqñataqmí qasanantaraq suyaniku, aswanqa Kuski killa chay chaykunapim allinta qasamun. Yuraq qasaqa uqata manam kallpawanchu hapin; yana qasañataqmí sutilla kallpawan hapin. Hinospa, 1 tutallapas kayatapas saruchkachwanña. Chayhinallataqmí, uqamanta yana kaya ruranapaq manaña yakumanqa winanachu, hina maypi qasasqanpipuni uqataqa chuyanasqata mastaykuniku. Chaynapim qasapas uqata allinta hapimun.

Iskay, kimsa punchawmantañataqmí uqataqa saruykunaña. Chaytaqa uqapa qarachankuna lluchunapaqmi, yakun sumaqta suturinapaqmi ruranchik. Saruykuspañataqmí, lliwta huñurquspa, huñu huñuchakunapi chakiykachinchik, chaynapim kayaqa yanayamunpuni. Chaymantañataq watantinpi mikunaykupaqpas rantikunaykupaqpas wayqakunapi wasiykuman astaspayku, sumaqta waqaychaspas allichaniku.

Luis Álvaro Bermudo Gonzales

Rurasqanchikta allichakusun

1. Kuraq runata tapukuspa imayna mikuy rurasqankumanta kasqan willaq qillqasqapi willakuyta huñuy.
2. Chay willakuywan kasqan willaq qillqasqata qillqay.
3. Kasqan willaq qillqasqa qillqasqaykita yachay wasiykipi ñawinchay.

1

Qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. Kikiykiqa rimayniykikunawan tapukuykunata kutichiy, ¿imataq kasqan willaq qillqasqa kasqa?
- ch. ¿Imakunataq kasqan willaq qillqasqapa kaqninkuna kasqa?
- h. ¿Kasqan willaq qillqasqapa ñawinchasqaykipi yachasqaykiwan pichqa suti tikrachiqta qillqay?

2

Qatiq tawa kuchupi yachasqayki haypasqaykita **chimpuy**.

¿Kay taqa llamkaypi imatam yacharquni?	Atiparquniña.	Atipachkaniñam.	Yanapachikunayraqmi.
Kasqan willaq qillqaspi mikuykunapa rikchayninkunata riqsirquni.			
Kasqan willaq qillqasqapi kaqninkunata riqsirquni.			
Kasqan willaq qillqasqapi imayna suti tikrachiq rikurimusqanta hamutarqan.			

3

Iskay iskaypi llamkasqaykichikmanta **rimaychik**.

- a. ¿Iskay iskay llamkaspa sasachakurqankichikchu?, ¿imaynanpi?
- ch. ¿Yachakuq masiykikuna hukkuna rimaptin uyarirqanchu?
- c. ¿Yachakuq masiykiwan chuyatachu rimarqankichik?

4

Qillqana maytuykipi yuyaymanasqaykimanta **tukupay**.

3

¿Imaynam llamkaypi tarikurqani?

2

¿Ima ruraytaq aswan sasa karqan?

1

¿Imaynatam sasachakuymanta lluqsirqani?

3

Taq'a

Wasi qatay

Rimanakusun

1. ¿Pikunam chirusqapi kachkanku?, ¿imatam rurachkanku?
2. ¿Imamantam kay chirusqa willakamuchkan?, ¿imakunawanmi wasita qatachkanku?
3. ¿Imaynatam llaqtayki pi wasita qatanku?

Ruranapaq qillqasqata ñawinchasun

Llaqtanchikpa yachaynin

Llaqtanchikpi ayllunchik wasita qataptinqa, yaqapas Iliw llaqtam asuykuspa yanapanchik. Kay musuq wasipi tiyayqa allin kawsaysi, sichus mana allin kawsasqaqa, wasis utqayllaman pumpurqun. Chaysi wasiqa imayna chay ayllu kawsasqanta yachan. Musuq wasipi yachayta qallarinapaqqa yachaqwan sumaqta anqusachina, chaytam musuq wasipa pampanman pampana.

Yachasun

- ✓ Kay rurana qillqasqapi imayna wasi qatanapaq patachaska yachaykunata tarisun.
- ✓ Wasi qatanapaq chupqasqa ruraykunata mayqan ñawpaq utaq qatisqanta tarisun.
- ✓ Kay ruraykuna qillqasqapi rimanakuna chaynallataq pisakuna imayna kasqanmanta yuyaymanasun.

Yachayninchikta huqarisun

1

Kay chirusqata **qaway**, hinaspa warma masiykikunawan tapukuyinkunamanta **rimanakuychik**.

- ¿Imatam sipas wasi qataqkunaman munachichkan?
- ¿Imaynatam llamkaqkuna yakunayasqanta musyan?
- ¿Imapaqtaq wasi qataypi aqata aypukunku?
- ¿Imapaqtaq musuq wasi qatasqapi chakananpaman watasqa waytata sayachinku?

2

Wasi qataypi rimaykuna uyarisqaykita qillqana maytuykipli **qillqay**.

3

¿Imanasqam chay rimaykuna allin kanman? Llimpispa **kutichiy**.

Allin llamkanankupaq

Yachayninku churanankupaq

Aqa llamkaqkunaman upyachinankupaq

Wasipi tapukuy

Aylluykipli imayna wasi qatasqankumanta **tapukuy**. Hinaspa chay yachayta **qillqay**, yachay wasiykipli **willakuy**.

Ruranapaq qillqasqata ñawinchasun

- ¿Yachachiykunamanhina llamkarqankichu?, ¿imapaqtaq allin?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Hamuq rapita **qaway**, hinaspa yachaq warma masiyikunawan **rimanakuychik**.

- a. ¿Imatam qawachkankichik?, ¿imaraq kachkanman?
- ch. ¿Imamantaraq qillqasqa rimachkanman?
- h. ¿Imapaqraq ñawinchachwan?

2

Kutichisqaykita **llimpiy**. ¿Ima qillqasqataq kay ñawinchanayki qillqasqa kanman?

Willakuy qillqasqa.

Kasqan willaq qillqasqa.

Ruranapaq qillqasqa.

3

Qillqasqata **qaway**, hinaspa qillqana maytuykipi **kutichiy**. ¿Imaynatam rurana qillqasqa kasqanta musyarqunki?

4

Qatiq rapita **qaway**, qawasqaykimanta qillqana maytuykipi tapukuyinkunata **kutichiy**.

- a. ¿Imataq kay qillqasqapa sutin kachkan?
- ch. ¿Imapaqtaq kay qillqasqapi chirusqata churanku?
- h. ¿Imapaqtaq kay qillqasqapi yupakuna churasqa kachkan?

Kunanqa ñawinchasun . . .

5

Wasi qatanapaq rurana qillqasqata **ñawinchasun**.

Wasi qatanapaq

¿Imakunam kanan?

sañu

chaqla

mitu

waskilla

¿Imaynatataq rurana?

Ñawpaqta, pinku kurkuta wasa urqunpaq **churay**.

Chaymanta, chaqlata waskillawan **watay**.

3

Chaypim, mitu
chapusqata chaqla watasqapa
hawanman **mastay**.

4

Hinaspa, chupqanpachata
siqillapi mitupa havanman
sañukunata **churay**.

5

Tukupayninman, chakanata hinaspa
waytakunata **churay**.

Mana imapas qunqanapaq llapa
yachachikuykunata yapamanta
ñawinchasun.

Kay simikunata: *ñawpaq*, *hinaspa*,
tukupay, tinkiq simikunawan
riqsinchik.

Yachasqanchikta riqsichisun

6

Kay tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichi**.

- a. ¿Ima ruraymantataq kay qillqasqapi rimachkan?
- ch. Wasi qatanapaq, ¿imakunam kanan?
- h. Wasi qatanapaq, ¿imakunatam rurana?
- i. Kay qillqasqata, ¿pim qillqamurqan?

7

Tawa kuchu ukupi kay qillqasqa imapaq kasqanta **llimpiy**.

Wasimanta
willakunapaq

Wasi pirqaymanta
tiqsichanapaq

Wasi qataymanta
yachachinapaq

8

Wasi qatanapaq ruraykunata ñataqmanta **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi siqillapi **qillqay**.

Chaymanta, mitu chapusqata chaqlapa watasqapa hawanman mastana.

Hinaspa, siqillapi chupqanpachata mitupa hawanman sañukunata churana.

Tukupaynimán, waytasapa chakanata wasi harkanapaq churana.

Ñawpaqta, chaqlata waskellawan watana.

9

Kay tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichi**, hinaspa yachakuq masiykikunaman **willay**.

- a. ¿Kay wasi qataypi ruraykunata chapurquwaqchu?
- ch. ¿Imapaqtaq wasi qatanapaq rurana qillqasqapi yupankunata churanku?
- h. Wasi qatanapaq, ¿imakunatam rurana?
- i. Kay qillqasqata, ¿pim qillqamurqan?

10

Kay qillqasqapi tinkinakunata **siqiy**. Hinaspa tawa kuchupi tinkinakuna imapaq kasqanta **Ilampiy**.

Imawan ruranata willakun.

Qatiqla ruranata willakun.

Imapas ruranata willakun.

11

Ñataqmanta wasi qatanapaq ruraykunata qillqana maytuykipi **qillqay**.

12

Kay rurana qillqasqata kaqmanta **ñawinchay**, hinaspa rimana simikunata tarispa **Ilampiy**, chaymanta qillqana maytuykipi **qillqay**.

Ruraq	Rimana	Kunan pacha	Ñawpa pacha	Qipa pacha
Ñuqa	qata-y	qata-ni	qata-rqa-ni	qata-saq

13

Tapukuykunapa kutichiyninta ruraykunapi **tariy**, hinaspa maytuykipi **qillqay**.

a. ¿Ima rikuq qillqasqatataq ñawincharqanki?

ch. ¿Ima ruraytataq kay qillqasqa riqsichisunki?

h. ¿Imatataq wasi qatanapaq qallariypi chaynallataq tukupaypi rurana?

14

Qillqana maytuykipi kay tapukuykunata **kutichiy**.

a. ¿Imananmantaq wasi qatanapaq mana chaqla watasqata churaptinchik?

ch. ¿Imananmantaq pinku kurkuta mana churaptinchik?

h. ¿Imapaqraq wasi qatanapaq rurana qillqasqata qillqaq qillqanman karqan?

15

Rimaykunata tupaq simikunawan **tukupay**.

Ruranapaq qillqasqa _____ ruranapaqmi.

Ruranakunataqa _____ rurana.

Ruranaqa _____ qallarin.

16

Qillqana maytuykipi kay tapukuykunata **kutichiy**.

a. ¿Imapitaq kasqan willaq qillqasqawan yachachina qillqasqa rakinakun?

17

Uray qillqasqapi tapukuykunata **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuykipi **kutichiy**.

a. ¿Wasi qatanapaq rurana qillqasqata ñawinchanapunichu icha chirusqankunata qawaspallachu wasita qatachwan?

ch. ¿Imanasqataq wasi qatay allin kanman?

h. ¿Imapas ruranapaq rurana qillqasqata piman maymanpas ñawinchay niwaqchu?, ¿imanasqa?

Ruranapaq qillqasqaqa ruraykunata siqillapi patachan, ima ruranapaqpas imayna ruranata chupqan, mikuy ruranapaq, imayna pukllanapaq ima.

Rurana qillqasqapi kaqninkunata riqsisun

- ¿Imakunawantaq llaqtaykipi wasita qatanku?
- ¿Ima ñawpaq ruraykunatataq wasi qataypi hatallinku?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Qatiq rapita **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan **rimanakuy**.

- a. ¿Imam kay qillqasqapa sutin kanman?
ch. ¿Imamantaraq qillqasqa rimachkanman?

2

Kay tapukuyninta llimpispa **kutichiy**, hinaspa yachakuq masiykiman imayna qillqasqa musyasqaykimanta **willay**.

- a. ¿Ima qillqasqatataq ñawinchasun?

Harawita

Kasqan willaq qillqasqata

Rurana qillqasqata

- ch. ¿Imapaqtaq kay qillqasqata ñawinchasun?

Yuyaymananapaq

Chansakunapaq

Imapas ruranapaq

3

Yachay wasipi **rimay**.

- a. ¿Imapaqtaq chirusqakuna chaynallataq tawa kuchukuna qillqasqapa waqtanpi rin?
ch. ¿Kayhina qillqasqata rikurqankichu?, ¿maypi?
h. ¿Imatam kay qillqasqapi tariyta munanki?

Kunanqa ñawinčhasun

4

Kay ruranakunata ñawinchay.

Yunkapi yarinawan wasi qatay

¿Imakunataq kanman?

Qillqasqapa sutin

urqu yarina

tamshi

raku kaspi

Yaykuqinkunkuna

Yachachiykuna

1 **Ñawpaqta**, killa kasqanmanhina allin puqusqa yarinata **kuchuy**.

2 **Chaymanta**, yarinata wayrapanan ukupi **chakiy**.
Hinaspa urayninmanta qatayta qallariy.

Rurayninkunkuna

3

Chaymantañataq, yarinapa rapinta tamshipa waskanwan kaspikuna watasqaman **hapichiy**, **ichaqa** allinta hapinanpaq sumaqta **simpay**.

4

Tukuypayninpi, hatun tamshipa waskanwan kaspi chakasqaman **watay**.

Manam sasachu. ¡Qampas rurawaqmi!

Tinkina simikunata anqas llimpiwan siqisun.

Tinkina simikunaqa qatiqla rurayninkunatam riqsichiwanchik.

Yachasqanchikta qawachisun

5

Kay tapukuykuna kutichinaykipaqhina qillqasqallapi **tariy**, chayta tarirquspa qillqana maytuyki pi **qillqay**.

- a. ¿Ima rikchaq willakuytataq qillqasqapi tarisun?
- ch. ¿Imataq yarina?, ¿imataq tamshi?
- h. ¿Ima ruranapaqtaq kay sutikuna allin kanman?

6

Tawa kuchupi kutichiyninta tarispa **llimpiy**.

- a. ¿Ima simikunataq qatinaslla willakuykuna kasqanta musyachiwanchik?

Tinkinakuna

Ruraykuna

Simikuna

- ch. ¿Ima simitaq rikchaq qillqasqa kasqanta riqsichiwanchik?

Suti

Suti tikrachiq

Rimana

7

Rurana qillqasqata ñataq **ñawinchay**, hinaspa ruraypa qallariyninpi rimanata **llimpiy**. Chaymanta qillqana maytuyki pi rimanakunata **qillqay**, ichaqa rimana chay pachallapi kanan.

Kay kaqla:

Rimana	Pacha	Runa	Hayka
kuchuni	kunan pacha	rimaq	chullalla

8

Ñataq qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa kay ruraykunata kikiyki pa umaykimanta asllayachispa qillqana maytuyki pi **qillqay**, kay siqisqatahina **ruray**, hinaspa qillqasqaykimanhina **masyachiy**.

Yupan	Ruraykuna

9

Qillqana maytuykipi kay tapukuy kutichinaykipaq llikata **qispichi**.

¿Imakunam rurana qillqasqapa ukunpi kan?

10

Rurana qillqasqapi imayna ruranakuna kasqanta **ñawinchay**, hinaspa kay llikapa ukunpi kaqta manam nispapas arí nispapas mañakusqanta **huntachiy**. Chaymanta yachakuq masiykiwan allin mana allin kasqanta tupachispa **qawaychik**.

Tapukuykuna	Arí	Manam
¿Qillqasqapa sutin qillqasqapa rimasqanwan tupanchu?		
Wasi qatanapaq, ¿imakuna yaykusqanta qawachikamunchu?		
Wasi qatanapaq, ¿ruranakuna sumaq qati qatilla qillqasqachu kachkan?		
¿Ruranakuna tinkinakunawanchu qallarichkan?		
¿Ruranakuna rimanawanchu riqsichisqa tarikun?		

11

Tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichi**.

12

Yachakuq masiykiwan **rimay**, hinaspa huñupi **kutichiychik**.

Ima rikchaq llamkanakunapitaq yachachiqhina rimapayanchik, chaymanta kuraq runata tapuy.

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

Kay qillqasqata **ñawinchay**. Yachaq masiykiwan **rimay**.

Ichuwan wasi qatay

Ichuwan wasi qatanapaqqa, yanapakuqkunam tutapaymanta mikuykunku, hinaspm urquta ichu rutuq rinku. Urquman chayarquspankum apukunaman yachaqwan anqusakunku, hinaspm aputa ichun rutunankupaq mañakunku.

Wakin yanapakuqñataqmi llapa waskata allichakustin, chaymanta llamata qatistin anaqmanta rinku.

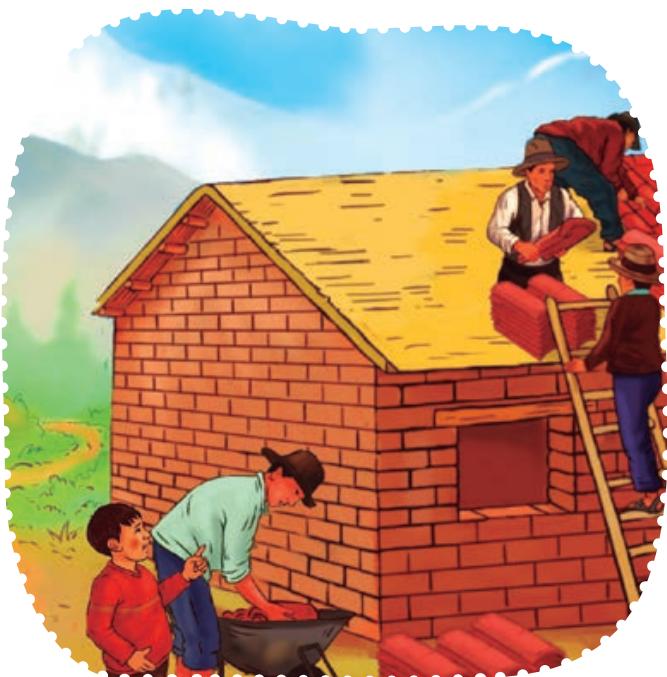
Ichu rutuqkunaqa sapakamachatam ichuta muntunku, chay muntusqankutam qipa hamuqkuna llamata kamaykuspa huñunku.

Llama qipinanpaqqa kamachallantam rakispa ichuta chupqanku, mana ñanpi wakastin rinanpaq. Chaymi sumaqta llama waskawan tiquspa llamaman qipichinku.

Mana allinta wataptinkuqa ichuqa llapachanmi wichiispalla sikuwakustin rispan tukurqun, sikwakusqantaqa manañam huqarinkuchu.

Chaymantam ichu qipiyuq kutimunku, llapa warmiñataqmi pikantita yanuspá ñanman haypachinku.

Wasiman chayarquspankum tukuy tuta ichuta chikñaya qallarinku. Wakin ichuta nuyuchispa waskillata kawchunku. Paqarisintinta qatanku.

Rurananchikkuna qispichinapaq allichakusun

1. Kuraq runata llaqtaykipi imayna llama waska simpanapaq tapukuy.
2. Chay yachay huñusqaykiwan rurana qillqasqata qispichiy.
3. Rurana qillqasqaykita yachakuq masiykunapaq ñawinchay.

¿Imaynatam yacharqani?

1

Qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imataq rurana qillqasqa?
- ch. ¿Imakunataq kay rurana qillqasqapa ukunchan kasqa?
- h. ¿Ima rikchaq simikunataq rurana qillqasqapi kasqa?

2

Qatiq tawa kuchupi yachasqayki haypasqaykita **chimpuy**.

¿Imatam yacharquni kay taqa llamkaypi?	Yacharquniñam.	Yachaypaqñam kachkani.	Yanapanankuta munani.
Rurana qillqasqapi rikchayninkunata riqsirquni.			
Rurana qillqasqapa kaqninkunata riqsirquni.			
Rurana qillqasqapa suti tikrachiq rikurimusqanta riqsirquni.			

3

Iskay iskay llamkasqaykichikmanta **rimaychik**.

- a. ¿Iskay iskay llamkaspa sasachakurqankichikchu?, ¿imaynanpi?
- ch. ¿Yachakuq masiykikuna hukniyikikuna rimaptin uyarirqankuchu?
- c. ¿Yachakuq masiykiwan rimanakusqaykichik chuyachu karqan?

4

Qillqana maytuykipi yuyaymanasqaykimanta **tukupay**.

3

¿Imaynam llamkaypi karqani?

2

¿Ima ruraytaq aswan sasa karqan?

1

¿Imaynatam sasachakuymanta lluqsirqani?

4

Taqqa

Uwihanchikta uywasun

Rimanakusun

1. ¿Imatam chirusqapi qawachkanchik?, ¿imatam warmakuna rurachkanku?
2. ¿Maypim kachkanku?, ¿pikunawantaq kachkanku?
3. ¿Llaqtayki pi uwihata uywankuchu?, ¿imakunawanmi uywanku?

Willakuq rapita ñawinchasun

Llaqtanchikpa yachaynin

Llaqtanchikpiqa qaripa warmipa rurayninkunaqa sumaq churasqam kan. Chaymi warmipa makin sinchi chaniyuq. Warmim llapallan kawsaykunata uywan, waqaychan ima. Paymi kuraq mamakunamanta tukuy yachayta chaskispa hatallin, chaymi uwiha uywananpaq warmiman iñichinku. Kay uywataqa huk llaqtamantam rantimusapas kawsaywan llankinakuspapas apamunku.

Yachasun

- ✓ Willakuq rapipi mana pakasqa yuyayta tariy.
- ✓ Willakuq rapi imapaq qillqamusqanta riysiy.
- ✓ Willakuq rapi qillqasqa munasqanmanta hamutay.

Yachayninchikta huqarisun

1

Chirusqapa ukunpi qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa yachakuq masiykiwan rimanakuspa tapukuykunata **kutichiychik**.

Sullkachaymi kanki,
allinlla mikukuy,
anchatam kuyayki.

- ¿Piwanmi warmi rimachkan?
- ¿Warmi uywan rimapayaqta uyarirqankichu?
- Warmiqa uwanta, ¿ima nichkantaq?

2

Qillqana maytuykipi rimasqankuta **qillqay**. Chaymanta tapukuykunata **kutichi**.

3

Uwiha uywaymanta yachakuq masiykiwan **rimay**, hinaspa qillqana maytuykichikpi chiruspa **llimpiychik**.

Tapukuy

Llaqtaykipi kuraq mamata imayna uywankunawan rimaspa uywasqanmanta **tapukuy**.

Yachakuq wasiykipi tapukamusqaykimanta **willay**.

Willakuq rapita ñawinchasun

- ¿Willakuq rapita maylapipas qawarqankichu, ñawincharqankichu?, ¿maypi, ima niqtaq karqan?
- ¿Imaynataraq willakuq rapita ruranku?, ¿willakuq rapi rurayta munawaqchu?, ¿imamantataq rurawaq?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Qatiq rapita **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan **rimanakuy**.

- a. ¿Imatam qawachkankichik?, ¿imataraq rurachkanku?
- ch. ¿Imamantam kay qillqasqa ñawinchasqaykichik riqsichiwasun?
- h. ¿Imapaqtaq kay qillqasqata ñawinchasunchik?

2

¿Ima rikuq qillqasqatataq ñawinchanki?, kutichisqaykita **llimpiy**.

Willakuya

Qawachikuq qillqasqata

Willakuq rapi
qillqasqata

3

Qatiq rapita **qawaspa**, qillqana maytuyki pi tapukuyninkunata **kutichiy**.

- a. ¿Kay qillqasqa kaqlata haykallapas ñawincharqankichu?
- ch. Kay willakuq rapitahina, ¿maypitaq tarichwan?
- h. Kay willakuq rapipa chirun, ¿imapaq kasqan musyanapaq yanapakunchu?

4

Kay willakuq rapita ñawinchasun.

¡Uwhaykikunata mirachiy!

14 punchawmanta
20 punchawkama, kay
wayra killapim apakunqa,
8 pacha tutanmanta
5 pacha tutayaykama.

¡Uwiha utqayllaman
mirachinapaq yachaykuna!

¡Chaypi tupasun!

Maypim kanqa: Qarwaq Likapa llaqta wasipi

5

Willakuq rapiпи willakamusqanmanta qillqana maytuykiпи qillqaspa **kutichiy**. Hinaska ñawpaq tapukuykuna kutichisqaykiwan **tupachiy**.

- a. ¿Imamantam willakuq rapi willakamuchkan?
- ch. ¿Ima yachay haypanapaqtaq willakamuchkan?
- h. ¿Imaynatam willakuq rapiпи chirusqankuna yanapakun?

6

Willakuq rapiпи yachaykuna willakamusqanmanta tarisqaykita **chimpuy**.

- ( ) ¿Uwiha sumaq uywanapaqchu qawachikamuchkanman?
- ( ) ¿Llapallan uywakuna uywanapaqchu qawachikamuchkanman?
- ( ) ¿Kay willakuyqa uwiha uywaqkunallapaqchu kanman?
- ( ) ¿Llaqta wasipichu chay willakuyqa apakunqa?
- ( ) ¿Imayna uwihakuna mirachinapaqchu yachaykunata willakunqa?

7

Tawa kuchu ukukunapi yachaykunapa waqtanpi kaq yachaywan tupachispa **tinkuchiy**.

Ima punchawkunataq
kanqa.

¡Uwiha utqayllaman
mirachinapaq!

¡Uwhakunata mirachiy!

Qarwaq Likapa llaqta
wasipi

Maypim kanqa.

14 punchawmanta
20 punchawkama

8 Kay willakuq rapita **qaway**, hinaspa tapukuyninkunata qillqana maytuykipi qillqaspa **kutichiy**.

- a. Willakuq rapipa, ¿imataq suti?
- ch. ¿Hayka chirukunataq kachkan?, ¿imatam chirukuna qawachikamuchkan?
- h. ¿Ima niraq, ima sayayniyuq qillqakunawantaq yachaykunata willakamuchkan?

9 Qillqana maytuykipi kay tapukuynata **kutichiy**.

- a. ¿Pitaq kay willakuq rapita qillqamurqan?
- ch. ¿Pikunapaqtaq kay willakuq rapiqa karqan?

10 “¡Uwhaykikunata mirachiy!” rimayqa, ¿ima ninantaq? Yachakuq masiykiwan rimanakuspa qillqana maytuykipi **qillqay**.

¡Uwiha utqayllaman mirachinapaq yachaykuna!

11 ¿Imaynanpitaq willakuq rapipi hatun sayay qillqawan, hinasapas huk niraq llimpiwan qillqasqa kachkanman? Tapukuyninta **llimpiy**.

Ñawinchay
munachinapaq

Huk ñawichaqkunapas
qayanapaq

Uwiha mirasqan
kallpachachinapaq

12

Imapaqtaq qaparinapaq sanampa (¡!) churamurqanku? Kutichiyninta **llimpiy**.

Kallpawan rimanapaq

Rimay tukupanapaq

Allichanapaq

13

Rimaycha ima nisqanta **maskay**, hinaspa kutichiyninta **llimpiy**.

Pipas ñawinchanapaq munachiq uchuy rimaychan

Qillqaqpa sutinmi.

Kikinpa sutin

14

Imapaqtaq chirusqakunata willakuq rapi pi qillqaq churarqan, qillqana maytuyki pi tapukuypa kutichiyninta **qillqay**.

15

Qillqana maytuyki pi kutichiykunata **qillqay**.

a. ¿Ima niytataq willakuq rapi pi kaq hamuq rimaychan?

¡Uwhaykikunata mirachiy!

14 punchawmanta
20 punchawkama, kay
wayra killapim opakunqa,
8 pachamanta
5 pachakama.

**¡Uwiha utqayllaman
mirachinapaq yachaykuna!**

¡Chaypi tupasun!

Maypim kanqa: Qarwaq Likapa llaqta wasipi

ch. ¿Imapaqtaq willakuq rapi pi qillqaq wakin simikunata churamurqan?

16

Allin kaq kutichiyyta **llimpiy**. ¿Ima ninantaq kay qillqa?

¡Uwiha utqayllaman
mirachinapaq yachaykuna!

Kay uywakuna nanachikuq
wasichu

Willakustin puriqchu

Willakuypa
qayachikuyninchu

17

Tapukuypa kutichiyninkunata qillqana maytuyki pi **qillqay**.

- a. ¿Imapitaq chirusqa qillqasqawan tupanakun?
- ch. ¿Imapitaq qawachisqankuwan tupan?

18

Yachakuq masiykiwan yachasqaykimanta **yuyaymanay**,
hinaspa qillqana maytuyki pi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. Willakuq rapi pi chirusqankuna, ¿ima yachaykunatam qawachin?
- ch. Willakuq rapi pi sayayniyuq chaynallataq imaymana rikchaqwan
yachaykuna qillqasqa, ¿ñawinchaq sumaq uyarinapaq
yanapakunchu?, ¿imanasqa?

Willakuq rapiqa imapas ruranaykipaq willakamuqmi.

Ima ruraykunaman kikiykimanta kasukuspa rinaykipaqmi
hikutakamun.

Willakuq rapipi kaqninkunata riqsisun

- Willakuq rapipi, ¿imankunam ukunpi kanman?
- Willakuq rapipa ukunkunata, ¿imapaqtaq churamurqanku?
- Huk willakuq rapita ¿imamantam qillqawaq?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Qatiq rapipi chirusqata **qaway**, hinaspa yachaq masiykiwan **rimanakuy**.

- a. ¿Imataq qillqasqapa sutin?
ch. ¿Imamantaraq qillqasqa willakamunqa?

2

Kay tapukuya tawa kuchupa ukunpi llimpispa **kutichiy**.

- a. ¿Ima rikchaq qillqasqatataq ñawinchasun?

Harawita

Kasqan willaq qillqasqata

Willakuq rapita

- ch. ¿Imapaqtaq ñawinchasun?

Imapas ruraykuna
qatipanapaq

Imapas ruraykuna
qawanapaq

Ima yachaykuna
willakamusqan yachanapaq

3

Hamuq rapita **qaway**, hinaspa qillqasqata qawaspa qillqana maytuykipi **kutichiy**.

- a. Kay rikchaq qillqasqata, ¿haykallapas ñawincharqankichu?
ch. ¿Maypitaq kayhina qillqasqa laqarayaqta tariwaq?
h. Chirusqakuna, ¿willakuy aypayta yanapasunkichu?

4

Willakuq rapita ñawinchay.

¡Hatun wikuña chakuy!

25 punchaw wayra killapi, kay watapi apakunqa.

Achikyaymanta tutaykunankama.

Qarwaq Likapa llaqtapi.

**¡Millwan rutuy!
¡Usankunamanta
hampiy!**

**¡Qarwaq Likapa llaqta
humalliq willachikamun!
¡Takiy, tusuy, mikuy kanqa!**

Rimaycha

Chirusqa

Yuyarichiqnin

Riqsichiq

5

Willakuq rapipi willakamusqanta qillqana maytuykipi **qillqay**.
Hinaspa ñawpaq tapukuykuna kutichisqaykiwan **tupachiy**.

- a. Kay willakuq rapi, ¿imamantam willakamuchkan?
- ch. ¿Imapaqtaq willakamuchkan?
- h. ¿Imapaqtaq willakuq rapipi chirusqan allin kanman?

6

Tapukuypa kutichiyninta **llimpiy**. ¿Pipaqtat willakuq rapita qillqamurqanku?

Llapallan llaqtapaq

Llaqtapi
kamachikuqkunapaq

Uwiha
uywaqkunapaq

7

Willakuq rapipa kaqninkunata rurayninkunawan tupachispa **hapinachiy**.

Rimaychan

Willakuq rapipi utqayllaman
musyachikuq chiru

Qillqan

Pipa willakamusqan

Riqsichiqnin

Willakuq rapipa sutin

Chirusqan

Ima qillqankunapas
yuyachikuq

Uyarichiqnin

Chiqap kanchayniykiman
chayaq rimaycha

8

Willakuq rapipa willakusqanmanhina qillqana maytuykipi **qillqay**.

- a. ¿Ima chirusqakunataq kachkan?
- ch. ¿Maypitaq, haykapitaq wikuña chaku kanqa?
- h. ¿Ima yachaytam kay willakuq rapi qawachikamun?
- i. ¿Pim kay wikuñapa millwan rutunapaq qayachikamuchkan?

9

Willakuq rapita qawaspa qillqana maytuykipi **qillqay**. ¿Imakunataq sayayninpa ukunpi tarikun?

10

Qillqana maytuykipi **qillqay**. ¿Ima ninantaq urapi kaq rimaycha?

¡Millwan rutuy! ¡Usankunamanta hampiy!

11

Allin kaq kutichikuya X chakatawan **chimpuy**. ¿Imanasqataq rimaychapa qillqankuna hatun sayayniyuq, hinaspapas tukuy niraq llimpiwan qillqasqa kachkan?

Ñawinchaq munachinapaq.

Millwa rutunapaq.

Wikuñapa kawsaynin qawanapaq.

12

Willakuq rapipa rikchayninkunata X chakatawan **chimpuy**.

Chirusqanmi aswan allin.

Chirusqakunatawan imaymana sayayniyuq qillqakunatam rimaycha qawachin.

Qillqaqtam riqsichin.

13

Qillqana maytuykipi tapuykunata **kutichiy**, hinaspa yachakuq masiykipa kutichisqanwan **tupachiy**.

- a. ¿Imaynataq chirusqankuna karqan?
- ch. ¿Qillqaq runa imapaqraq millwa rutunakunata churamurqan?

14

¿Ima ninantaq urapi kaq rimaycha? Qillqana maytuykipi **qillqay**.

- Willakuq rapipi qillqamuq, ¿imapaqtaq kay qillqasqata churamurqan?

¡Millwan rutuy! ¡Usankunamanta hampiy!

15

Yachakuq masiykiwan yachaykunamanta rimanakuychik, chaymanta qillqana maytuykipi kutichisqaykita **qillqay**.

- a. Willakuq rapipi chirusqankuna, ¿ima yachaykunatataq qawachikamun?, ¿imaynatam?
- ch. Willakuq rapipi qillqakunamanta hinaspa llimpikunamanta, ¿ima niwaqtaq?
- h. ¿Willakuq rapipi nisqankuna uwihakunapa kawsayninta yanapakunmanchu?

Yapachan

Wikuñapa millwan rutuymanta aylluykiwan rimanakuychik.

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

Chirusqata **qaway**, hinaspa wikuña chakumanta qillqasqata ñawinchay.

Qarwaq Likapa llaqtapi wikuña chakuy

Qarwaq Likapa llaqtapiqa watan watanmi wikuña chakuta ruranku. Llaqta umalliqmi llapallan runa masinta qayachin. Paykunam llapa chipipiqa lastikuta hatun waskaman laqanku.

Wikuña chaku punchawmi warmikuna tutaraq mikuya runakunaman mikuchinku. Llapallan runakunam wikuñapa puñusqan urquman qispinku, chaypim wikuñakuna puñuchkaqta chay llipipipiqa lastikuwan muyuspanku chawpichanku. Chaymi wikuñakuna manchakuspa hinallapi sayarqunku. Chaymantam kanchaman yaykuchimunku.

Chaypim chichunta, usayuqta, unquqta, uñanta, millwasapanta rakinku, hinaspm ham-pina kaqta hampinku, chichutawan mana ancha millwayuqta kacharinku. Chaymantam chulla chullamanta hapispa pampaman kuchpaspa millwanta rutunku. Arpawan wiyulinmi miskita waqan, runakunataq kusikuspa tusunku.

Chay wikuñapa sumaq millwanta umalliqkuna rantikunku chaymi llaqtapa ima sasachakuyninpaqpas kan.

Rurananchikkuna qispichinapaq allichakusun

1. Llaqtaykipi yachaq mamata watukuy, hinaspa uwihapa millwan imayna rutuymanta tapukuy.
2. Tapukusqayki yachaykunawan willakuq rapita ruray.
3. Yachay wasiykipi willakuq rapi rurasqaykita qawachikuy.

¿Imaynatam yacharqani?

1

Qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imataq willakuq rapi kanman?
- ch. ¿Imakunataq willakuq rapipa ukunpi kan?
- h. ¿Imapaqtaq willakuq rapipa rimaycha chirusqawan allin kanman?

2

Kay tawa kuchupa ukunpi allin yachaykunata maskaspa **chimpuy**.

¿Imatataq kay taqapi yacharquni?	Hayparquniña.	Chayllaraq haypasaq.	Yanapanataraq munani.
Willakuq rapipa kaqninkunata riqsirquni.			
Willakuq rapipa ukunpi kaqninkunata riqsirquni.			
Chirusqakunamanta chaynallataq willakusqanta qawaspa hamutarqani.			

3

Iskay iskay llamaspa, imaynatataq yachaykunata qispichirqankichik, chaymanta **rimanakuychik**.

- a. Iskay iskay llamaspa, ¿ima sasachakuykunatataq tarirqankichik? Chay sasachakuykunata, ¿imaynatataq paskarqankichik?
- ch. ¿Hukniyki rimaptin allintachu uyarirqanki?

4

Qillqana maytuykipi yuyaymanasqaykimanta **tukupay**.

3

¿Imaynataq kay llamkaypi karqani?

2

Llamkaypi, ¿imataq llumpay sasa karqan?

1

¿Imaynatataq llamkaypi sasachakuymanta lluqsirqani?

5

Taqa

Llinku allpata kawsachis

Rimanakusun

1. ¿Pim chirusqapi rikurin?, ¿imatataq rurachkan?
2. ¿Ima ruraymantam kay chirusqa qawachikamuchkan?, ¿imakunawantaq rurachkan?
3. ¿“Retablo ayacuchano” nisqanta llaqtaykipi rurankuchu?, ¿imaynatataq imakunawantaq ruranku?

Kawsay qillqasqata ñawinchasun.

Llaqtanchikpa yachaynin

Llinku allpawan llamkayqa ñawpa Qichwa, Aymara llaqtakunapa yachayninmi karqan. Kikinkupa allin kasqankunatam rurraqanku. Llamkay qallarinankupaqqa, yachaqwan kuskam llinku allpa huñuq rinku. Chaymanta mituta llinku allpamanta rurayta qallaykunku. Kaypas hatun yachaymi, mana llinku sañu raqranañpaqmí mitumanta llapa wayrata hurquna. Mana chaynasqaqa kañasqam raqrarqunman.

Yachasun

- ✓ Kawsay qillqasqapi kaq willakuykunata tariy.
- ✓ Kawsay qillqasqapa maskasqanta riqsiy.
- ✓ Kawsay qillqasqapa munasqan, hinaspa imapaq allin kasqan hamutay.

Yachayninchikta huqarisun

1

Yachakuq masiykiwan chirusqapi rimasqanmanta **ñawinchaychik**, hinaspa tapukuyninkunata **kutichiychik**.

Yuraq papatam yanuna.

Hinaspam sumaq isku suysusqawan llampuyanankama chapuna.

- ¿Imamantam tayta Silvestre rimachkan?
- ¿Imapaqtaq yuraq papata yanuna?
- ¿Imanasqataq llamkastin rimanku?
- ¿Ima yachaymantataq rimaspa willakamun?

2

Yachaq makiyuq runakuna tupaspan rimanakusqankumanta, qillqana maytuykipi **qillqay**.

3

Llaqtaykichikpa kuyakuyhina llinkimanta ruraykuna kasqanmanta **rimanakuychik**. Huk yachakuq masiykikunaman **willariychik**.

Tapukuy

Llaqtaykipi kuraq mamata tarispa llinkimanta imapas rurasqakuna, aylluykipaq ancha kuyakuyin kasqanmanta tapupayay. Chaymanta nisusqaykita yachay wasiykipi willakuy.

Kawsay qillqasqata ñawinchasun

- ¿Imataq kawsay qillqasqa kanman? ¿Kawsay qillqasqapi ima rikchaq willakuykunatataq ñawichawaq?
- ¿Pipas Perú suyupi yachaqpa kawsayninta riqsinkichu?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Chirusqata **qaway**, qillqasqapa sutinta **ñawinchay**. Hinaspa, yachakuq masiykiwan rimakuspa tapukuykunata **kutichiychik**.

- a. Qillqasqapa sutinmanhina, ¿pimantataq ñawinchasun?
- ch. ¿Pitaq chirusqapi kachkan?, ¿imatam rurachkan?
- h. ¿Pim kay runaqa kanman?

2

Kutichiyninta **llimpiy**. ¿Ima rikchaq qillqatataq ñawinchanki?

Hawariyta

Kasqan willaq qillqasqata

Kawsay qillqasqata

3

Ima willakuykunatataq kawsay qillqasqapi tariwaq, chayta **chimpuy**.

- ( ) Sutinkunata.
- ( ) Maypi haykapi paqarisqanta.
- ( ) Pikuna taytan kasqanta.
- ( ) Mikuna ruranapaq yachachiyyta.
- ( ) Rurasqantawan yachasqankunata.

4

¿Ñawinchanayki qillqasqa imatataq maskarqan? Hukninta **siqiy**.

- a. Llaqtapa kawsaynin riqsiy.
- ch. Awaymanta kawsaynin riqsiy.
- h. Yachaq makiyuqpa kawsaynin riqsiy.

Kunanqa ñawinchasun

5

Kawsay qillqasqata ñawinchasun.

Tayta Silvestre Atawkusi, yachaq makiyuq

Retablo ayacuchano nisqapi allin yachaq maki haypanapaqqa llapa ñawpa runapa rurayninkuna haypaymi.

Tayta Silvestre Atawkusiq'a *retablo ayacuchano* ruraypi sumaq qispisqam, chaymi hawa llaqtakunapi ancha riqsisqa, yupaychasqam tarikun.

Payqa huk punchaw qapaq raymi killapim Paqcha sutiyuq llaqtapi, Winchus, Aya Kuchu suyupi, 1971 watapi paqarirqan. Marsiyal Atawkusim taytanqa, mamanñataqsi Awrura Flores kasqa. Payqa piwipa qipanman qatiysi karqan, ichaqa isqunsi llapanku **kanku**.

Tayta Atawkusi kawsaynini imakuna qatisqanta siqiy.

Yuyariy
rimanakunaqa
ruraykunatam
qawachiwanchik.

12 watayuq kachkaspansi llaqtanmanta Wamanqa llaqtaman ripukusqa. Chaypi Santa Ana nisqan llaqtapi tiyarqan. Kaypim tayta Mañuku Ayuki Tuma imaymana chirusqayuq tawla ruraqpa wasinman chayasqa.

Paywansi imaymana chirusqakunayuq uchuy sumaq wasichakuna rurayta yacharqusqa, chaypim yachaq makiyuq kasqanta musyasqaku.

Hinaspas tayta Ultariku Lupis Antay tukuy niraq yachaykuna yachananpaq apasqa, chaypitaqsi allin makiyuq kananpaq hikutakuspa yachaykunata haypasqa.

Achka atipakuymanmi churakurqan ichaqa 2008 watapi llallisqa, chaypaq iskay takti sayayniyuq “**Wamanqa llaqta mana qunqana**” sutiyuq wasichata qispichisqa. Kay rurayninwansi lliw Perú suyupi riqsirqachikusqa. Chaysi “**Juan Pablo**” sutiyuq hatun yachay wasipi kanankama kachkan.

Tukuy ima makinwan rurasqan qawachikunnanpaqsi, “**Casa de retablo**” niq wasita ruraspam chaypi, hawamanta hamuq runakunata chaskin. Tayta Silvestre Atawkusi kay riqsikuykunata chaskisqa:

- Huk qurimanta wallqata (2012)
- Kay “UNANCHAQ MAKI” atipakakuypi (2008) llapanta yallisqa.
- Kunanqa hawa llaqtakunapi llaqtanchikpa yachayninkuna qawachikunapaq akllasqa karqan.

Kay yachaykunataqa kay lliplla ukuman yaykuspa tarinki <https://silvestre-ataucusi-flores.blogspot.com/2013/10/biografia-nacio-el-01-deenero-del-ano.html>

6

Qillqana maytuykipi qillqasqapi qawasqaykita **kutichiy**.
Hinaspa ñawpaq kay tapukuykuna kutichisqaykiwan
tupachiy.

- a. ¿Imamantam kay qillqasqa willakamuchkan?
- ch. Kay qillqasqata ñawinchaspa, ¿imatam yachanki?
- h. Tayta Silvestre Atawkusipa kawsaynimanta qillqasqapi,
¿imankunatataq tarirqanki?

7

Yapamanta 2 wachu qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa
tapukuyninta llimpispa **kutichiy**.

- a. Quyu llimpiwan llimpiy, ¿may llaqtapitaq tayta Silvestre paqarisqa?
- ch. Kulli llimpiwan llimpiy, ¿ima watapitaq paqarisqa?
- h. Puka llimpiwan llimpiy, ¿pikunataq tayta maman kasqa?

8

Yapamanta 3 wachuta **ñawinchay**, hinaspa tapukuypa
kutichiyninkunata quyuwan, pukawan, kulliwan ima **llimpiy**.

- a. Tayta Silvestre, ¿hayka watayuqtaq Wamanqa llaqtaman ripesqa?
- ch. ¿Maypim ñawpaqta llamkasqa?
- h. ¿Maypim allin wasichakuna rurayta haypasqa?

9

Yapamanta 4 wachuta **ñawinchay**, hinaspa tapukuyninta
siqispa **kutichiy**.

- a. Huk siqowan: ¿Imatam tayta Silvestre allinta haypasqa?
- ch. Iskay siqowan: ¿Ima sutiyuq rurayninvantaq riqsichikusqa?
- h. Kimsa siqowan: ¿Maypitaq chay allin ruray haypasqan kachkan?

10

Yapamanta 5 taqata **ñawinchay**, hinaspa chiqap (**ch**) manachayqa manam (**m**) kasqanta **churay**.

Tayta Silvestrepa, rurasqankuna qawaq ¿hawamantam runakuna hamunku?

Tayta Silvestrepa, makinwan rurasqan qawachikunanpaq ¿*Casa de retablo* niq wasitam rurarqan?

Tayta Silvestrepa, hatun llallinakuyman yaykurqan.

11

Yapamanta 6 wachuta **ñawinchay**, hinaspa tapukuyninkunata qillqana maytuykipi **kutichiy**.

- a. Tayta Silvestrepa, ¿imapas rurasqan yupaychasqachu kasqa?
- ch. Tayta Silvestrepa, ¿qurimanta wallqata haypasqachu?
- h. Qampaq, ¿ima ninantaq “**UNANCHAQ MAKI**” ?

12

Qillqana maytuykipi tayta Silvestrepa kaqninkunawan huk llikapi ruraspa **qispichiy**.

13

Qillqana maytuykipi tayta Silvestre kawsayninpi allin kaqninmanta kay tawa kuchu ukupi **huntachiy**.

Wachu	Kawsayninpi rurasqakuna
1.	
2.	

14

Kay ruraykunam mana allin chupqasqa kachkan, patachaspa qatinasllapi yupayninta **churay**.

Kunanqa tayta Silvestrepa wasinpi kay tukuy makinwan rurasqanta qawachikunanpaq, hawamanta hamuq runakunata chaskin.

Payqa piwipa qipanman qatiqmi, ichaqa isqunmi kanku.

12 watayuqmi llaqtanmanta Wamanqa llaqtaman ripurqan.

2008 watapi atipanakuypi llallisqa, chaypi iskay takti sayayniyuq sumaq achalasqa wasichata qispichisqa.

15

Qillqana maytuykipi umallaykimanta ima ninanmi “**yachaq maki**”, chayta **riqsichiy**.

16

Qillqasqapi huk rikchaq llimpiwan sutikunata tarispa sapa sutipa yuyayninta **maskay**, hinaspa qillqana maytuykipi **qillqay**.

17

Kay tapukuykuna qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa chiqap (**ch**) utataq manam(**m**) kasqanta **churay**.

Qillqasqaqa runapa kawsaynintam sumaq qatinasqata qawachikamun.

Qillqasqaqa yachaq makiyuq runapa kawsayninmantam qawachikamun.

Qillqasqapi wachukuna ima watapi rurasqantam qawachikamun.

18

Yachakuq masiykiwan hamutasqaykichikmanta **rimanakuychik**. Hinaspa qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiychik**.

a. Qampa nisqaykimanhina, ¿ima yachachikuytataq tayta Silvestremanta qillqasqa qawachikamun?, ¿imanasaq?

ch. Tayta Silvestrepa kawsayninmanta, ¿ima niwaqtaq?

h. ¿Tayta Silvestrepa rurasqan munasqanchik tarinapaq kallpachachiwanchikchu?, ¿imanasaq?

Kawsay qillqasqaqa willakuq qillqasqakunapa ukunpim tarikun.
Kaypim pipapas kawsaynipi rurasqankunamanta riman.

Kawsay qillqasqapa kaqninkunata riqsisun

- ¿Kawsay qillqasqapa kaqninkunata riqsinkichu?
- ¿Llaqtayki pi yachaq makiyuqpa kawsayninmanta rimaq qillqasqata riqsinkichu?

Ñawinchanapaq allichakusun

1

Hamuq rapipi chirusqata **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan rimanakuspa tapukuykunata **kutichiychik**.

- a. ¿Pitam qawachkanki?
- ch. ¿Imam qillqasqapa sutin?
- h. ¿Imamantaraq qillqasqa willakamunqa?

2

Tawa kuchupa ukunpi kutichiyninta **llimpiy**.

- a. ¿Ima rikchaq qillqasqataraq ñawinchasun?

Kawsay
qillqasqata

Harawita

Willakuya

- ch. ¿Imapaqraq kay qillqasqata ñawinchasun?

Runapa kawsaynin
riqsinapaq

Pukllanapaq

Imapas
ruranapaq

3

Yachakuq masiykikunawan **rimay**.

- a. ¿Imapaqtaq qillqasqa rapipa waqtankunapi tawa kuchu llimpisqa kachkan?
- ch. Qillqasqa, ¿sutinwan, chirusqawan tinkunakunchu?
- h. ¿Imaynaraq chirusqakuna kanqa?

4

Kay runapa kawsaynimanta qillqasqata **ñawinchay**.

Flavio Sosa Maza, allin makiwan ruraq

Qallariynin

Chulukanas sutiyuq llinki allpamanta rurasqakunataqa kikin llaqtapim ruranku. Chulukanasqa Morropón llaqtapim tarikun. Flavio Sosa, chaymanta Genaro Paz qarikunam kay rikchaq llamkayta umallinku. Paykunam llinki allpata aquwan, sachakunapa rapinwan ima chapuspa llamkayta qallaykurqanku. Kay llamkayninkupiqa quñi allpa kayninpas kusatam yanapakun.

Flavio Sosa Maza, 21 punchaw wayra killapi, 1961 watapi, Chulukanas, Piwra llaqtapi paqarirqan. Erasmo Sosa Cruz qarim taytan karqan. Yachaq makiyuqmi paypas karqan, Tallán llaqtamantam payqa kasqa. Mamanñataqmi Teodora Maza Lázaro. Payqa Tambogrande, Tallán llaqtapi chakra tarpuqkunapa, awaqkunapa wawanmi karqan. 8 wawqiyuq, paykunamantam 4 kuraq wawqinman qatiq karqan. Wawallaraq kasqanmanta llinki allpawan llamkayta yacharqan. Andrés Sosa Ruiz hatun taytanmantam yacharqan.

Taqsamantam allin makiyuq kasqanta qawachikurqan. Sapallanmi siqiyta, llimpiyta yacharqan. Chaymantam chay yachaykunata llinki allpawan llamkaykunaman churaykamurqan. Chaymi paypaqa kikinpa rurayninwan riqsisqa kan, huk ruraqqa manam qatipakuya atinchu. Hinasspam chay puyñukunamanta runamanhina tikrachispa paqarichirqan, chaymi *Chulukanas wira runachakuna* ruraya paqarichirqan, yanayachispam llapa imata rurarqan.

“El negativo de los Vicos” nisqanta 1974 watapi paqarichirqan.

Chaymanta payqa achka llallinakuyamanmi rirqan, chaypim achka chaninkunata llallirqan: *Maestro Regional de Artesanía de Piura*, Chaynallataq *Consejo Local y Fomento Artesanal* huñupi UGELta riqsichirqan, hinaspapas Programa Nacional Conciencia Turística: Turismo Educativo nisqanta umallirqan.

Llaqta masinkunam kaynata nin:

–Flavio Sosaqa ñawpa llinki allpawan yachaykuna llamkaytam kunankama kawsachin, kunan yachaq makiyuqkunam chay yachaykunawan llamkachkanku.

Adaptado de: https://www.google.com/search?q=flavio+sosa+masa+biografia+del+ceramista&sca_esv=0e-8323c2151ee07e&rlz=1C1CHBD_esPE879PE879&ei=rgW_ZeqWJHN5OUPrPS12AU&ved=0ahUKEwjqpC2j4JCEAxWB-JrkGHSx6

Yachasqanchikta qawachisun

5

Kawsaq qillqasqapa willakusqanmanhina qillqana maytuykipi **qillqay**.

- a. ¿Pitaq Flavio Sosa Maza?, ¿maypitaq paqarirqan?
- ch. ¿Hayka watanpitaq allin makiyuq kasqanta musyasqa?
- h. ¿Pimantataq llinki allpawan rurayta yacharqan?
- i. ¿Imamanmi llapa rurasqankunata rikchachirqan?
- k. ¿Ima rikchaq ruraykunatataq llamkasqanpi qawachirqan?

6

¿Ima watapitaq yanayachispam llapa imata rurarqan?
Kutichiyninta kikin qillqasqapi **siqiy**.

7

Tapukuypa kutichiyninta **Ilímpiy**: ¿Ima ninantaq “kawsay qillqasqa”?

Willakupi
yachachikuq.

Runapa kawsayninmanta
rurasqanmanta willakuq
qillqasqa.

Chansa
willakuy.

8

Tawa kuchu ukupi kaqta **ñawinchay**, hinaspa imam kaqninta siqwan **tupanachiy**.

Qallariynin

Taqsamantam allin makiyuq kasqanta qawachikurqan. Sapallanmi siqiyta, Ilímpiyta yacharqan.

Puchukasqan

Flavio Sosaqa ñawpa llinki allpawan yachaykuna llamkaytam kunankama kawsachin.

Tukuy ima qatisqan

Flavio Sosa Maza, 21 punchaw wayra killapi, 1961 watapi, chulukanas, Piura llaqtapi paqarirqan.

Riqsichikuynin

Chulukanas sutiyuq llinki allpamanta rurasqakunataqa kikin llaqtapim ruranku.

9

Rimasqayki simikunallawan kay kaq tapukuyta **kutichiy**: ¿Ima ninataq “kunan yachaq makiyuqkunam chay yachaykunawan llamkachkanku”?

10

Qillqasqapi mana riqsisqayki simikunata **tariy**, hinaspa kikiykipa yachayniykiwan niyninta **qillqay**.

11

Tawa kuchuta qillqana maytuykipi **ruray**, chaypa ukunpi rimanatawan suti tikrachiqta mañakusqanmanhina **huntachiy**.

Suti tikrachiq	Rimana

12

Tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichiy**.

a. ¿Imamantataq kay qillqasqa willakamun?

ch. ¿Imatam qillqasqa ñawinchasqayki yachachiwanchik?

h. ¿Imapaqmi tayta Flaviota yanayachispa llamkasqan yanaparqan?

13

Yachaq masiykiman qillqasqapi ñawinchasqaykipi yuyayninta **tariy**. Hinaspa tapukuykunata **kutichiy**.

a. ¿Tayta Flaviyupa kawsaynin qillqasqa ñawichasqayki qipaman munasqayki haypanaykipaq yanapasunkimanchu?, ¿imaynata?

ch. ¿Sapallanchu siqiyta, llimpiyta yacharqan?

Hukkunapa

Aylluykiwan kuska llinki allpawan ruraychik, llaqtahina kallpachakunanchikpaq allin kasqanmanta rimakuychik.

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

Chirusqata qawaspa qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa yachaq masiyikunawan **rimanakuy**.

Kinuwa llaqta

Kinuwa llaqtaqa Aya Kuchu
suyupim tarikun. Chaypim
yaqapas llapallan
runakuna llinki allpawan
imaymana kallanakunata ruranku.
Chaymi, yachaq makiyuq kanku.
Taksa warmakunapas hatunkunata
qawaspallam makinkuta llinkiman
amañachinku.

Kay Kinuwa llaqtaqa lliw tiqsi
muyuqpi ancha riqsisqam. Kinuwa
llaqtapi Raymi kaptinmi karu llaqtakunamanta imaymana runakuna hamunku.
Hinaspam llinkimanta llapa ima rurasqankuta rantispa llaqtankuman apanku.

Rurananchikkuna qispichinapaq allichakusun

1. Llaqtaykipas huk llaqtapipas yachaq makiyuq runapa kawsaynimanta willakuykunata maskay. Kuraq runata tapukuy.
2. Willakuykuna huñusqaykiwan kawsay qillqasqata qillqay.
3. Kawsay qillqasqa paqarichisqaykita yachay wasiykipi ñawinchay.

¿Imaynatam yacharqani?

1

Qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imam kawsay qillqasqa kasqa?
- ch. Kawsay qillqasqapi, ¿imakunam ukunpi kan?
- h. ¿Imapaqmi kawsay qillqasqa allin kasqa?

2

Hamuq siqisqapi yachaykuna aypasqaykita **chimpuy**.

¿Imatam kay taqapi yacharquni?	Ayparquniña	Chayllaraq aypasaq.	Yanapanataraq munani.
Kawsay qillqasqapi rikuriq willakuykunata riqsirquni.			
Imapaq kawsay qillqasqa allin kasqanta riqsirquni.			
Kawsay qillqasqa ima maskasqanta hamutarquni.			

3

Parischakuspa llamkasqaykichikmanta **rimanakuychik**.

¿Ima sasachakuykunatam parisnintin llamkaspa tarirqankichik?, ¿imanasqa?

- a. Yachakuq masiyikikuna, wakin rimaptin, ¿allintachu uyarirqan?
- ch. Rimanaykipaq, ¿sumaqta patachaspa chuyatachu rimarirqanki?

4

Yachasqaykimanta qillqana maytuykipi **yuyaymanay**.

3

¿Imaynam sunquy karqan?

2

¿Imataq sasachaku niy karqan?

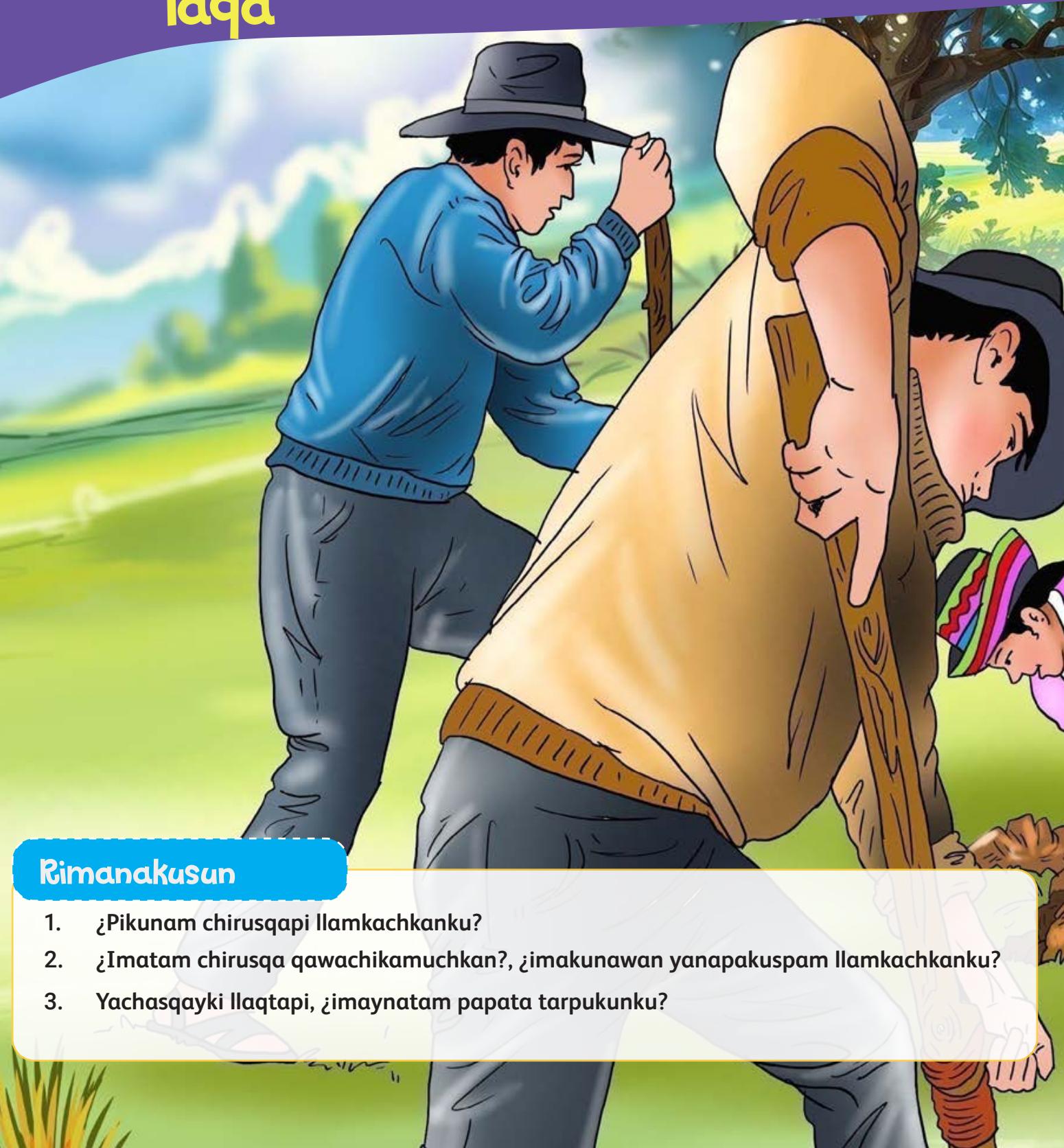
1

¿Imaynatam sasachaku niyta paskarqani?

6

Taqa

Papa tarpuy

Rimanakusun

1. ¿Pikunam chirusqapi llamkachkanku?
2. ¿Imatam chirusqa qawachikamuchkan?, ¿imakunawan yanapakuspam llamkachkanku?
3. Yachasqayki llaqtapi, ¿imaynatam papata tarpukunku?

Yachay rimasqa qillqasqata ñawinchasun

Llaqtanchikpa yachaynin

Llaqtanchikpi papa tarpuyqa ñawpa pachamantaraqmí hamun. Chaypaqmi, allpata wanuchaspa, muhuta akllaspa hampispa, sumaq yana allpapi tarpunchik. Kawsay tarpunapaqqa tukuy imaymana yachaykunam kan: Pacha Mamaman haywakuy, wayrata parata qayakuy, quyllurkunata qawaspa. Ichaqa, warmim papa muhuta sinchita rimapayaspa tarpuypi muhun.

Yachasun

- ✓ Yachay rimasqa qillqasqapi yuyayninta riqsiy.
- ✓ Yachay rimasqa qillqasqapi kaqninkunata riqsiy.
- ✓ Yachay rimasqa qillqasqapi imamanta kasqanta yuyaymanay.

Yachayninchikta huqarisun

1

Mañakusqanta **ñawinchay**, hinaspa yachaq masiykiwan rimanakuspa tapukuyinkunata **kutichiychik**.

¡Mamay **muhu**,
sumaq
mama.
Qammi mikusqata
uywawankiku.
Ñuqaykum tukuy
sunquykuwan
anchata
kuyaykiku
¡Sumaqlla wiñanki!

- ¿Imatam mama Katalina rurachkan?
- Mama Katalina, ¿imatam papa muhuta rimapayaspam mañakun?
- Mama Katalina muhuta rimapayaptin, ¿imatam yanapaqkuna ruranku?

2

Qillqana maytuykipi anqaswan qillqasqa simikunata **qillqay**, hinaspa llaqtaykipi yachaqta kay simikuna ima nisqanmanta **tapukuy**.

3

Simikunapa nisqan tapukusqaykimanta yachakuq masiykimanta **riqsichiy**.

Tapukuy

Llaqtaykipi muhukuna imayna rimapayasqankumanta tapukuy. Chay tapukusqaykimanta yachakuq masiykiwan rimanakuychik.

Yachay rimasqa qillqasqata ñawinchasun

- ¿Imataq yachay rimasqa qillqasqa kanman?, ¿kay rikchaq qillqasqamanta uyarirqankichu, ñawincharqankichu?
- ¿Imaynatataq yachay rimasqa qillqasqata rurana?

Ñawinchananchikpaq allichakusun

1

Hamuq rapipi chirusqanta chaynallataq sutinta **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan **rimaychik**.

- ¿Imatam qawachkanchik?
- ¿Imamantam qillqasqa ñawinchay munasqanchik willamuwanchikman?
- ¿Imapaqmi qillqasqata ñawinchasun?

2

Tapukuyninta llimpispa **kutichiy**. ¿Ima rikchaq qillqasqatataq ñawinchasun?

Yachay rimasqa qillqasqata

Kaqninmanta qillqasqata

Willakuq qillqasqata

3

Iskay uya hamuq rapita **qawaspa** qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- ¿Kay rikchaq qillqasqata ñawincharqankichu?
- ¿Kay qillqasqa ñawinchayta munawaqchu?
- ¿Imaynatam huk llaqtakunapi papata tarpunku?

4

Kay qillqasqata ñawinchay.

Papa tarpuypi yachaykuna

Perú suyupi papaqa ayllukunapa allin qali qali kawsananpaq ancha riqsisqa mikuymi. MIDAGRI wasipi llamkaq huñupa 2018 watapi willakusqanmanhinaqa watan watansi 274,411 aqnu sayayniyuq allpapi papata tarpunku.

Kayraykus qichwa runakuna, qullqichakunanpaq, kay kawsayqa ancha chaninchasqa tarpuypa kan.

Ichaqa, papa qispichinapaqqa achka sasachakuykunas kan. Imaymana mana riqsisqa urukunas rikurimuspan, mana llumpaytañachu papata wachachin, rupapakuy chaynallataq sinchi qasa rikurimuspan papa qispichinapaq pisiyachin.

Qawasqaymanhinaqa kay sasachakuykunamanta lluqsinapaqqa musuq hamutaykunatam paqarichinanchik. Kaypaqmi llaqtakunapa yachayninwan hinaspa huk hawa yachaykunata rimachina.

Ñawpaqta, llaqtakunapi papa tarpukuqkunapaqqa tukuy niraq yachaykunam kan. Paykunam allpawan llamkayta riqsinku, imaymana siñaskuna qawayta yachanku, imayna haykapi parquya, qasamanta harkayta, urukunamanta hampiyta ima yachanku.

Chaymanta, hinallataqmi takyasqa yachaykunapipas hapipakuna, manam llutanpichu tarpunapaq wanuta churana, allin takyasqa yachaywan allpata llamkana, allpata mana kirichiq hampikunawan hampispa waqaychana.

Tukuykunapaq, Perú suyupi papa tarpuyqa allinpunim, chaymi kay tarpuy mirachinapaqqa ñawpaq yachaykunata, hawamanta hamuq yachaykunawan tinkinachispa sumaqta hamutaspa tarpuna. Chayna tarpusqaqa allintam qispinqa, hinaspapas llapa runa masinchikmi mikusqa kanqa, papa tarpuypas wiñaypaq takyanqa.

Chawpi yuyaynin tarinapaqqa sapa taqtam ñawinchana.

Qillqasqapa sunqunqa huk rimayllapim qillqaqpa munasqanta riqsichin.

5

Kay qillqasqa ñawinchasqaykimanta tapukuyninkunata qillqana maytuykipi **kutichiy**. Hinaspa kutichisqaykita ñawpaq tapukuykunawan **tupachiy**.

- a. ¿Ima rikchaq qillqasqata ñawicharqanki?
- ch. ¿Imamantataq qillqasqa rimachkan?
- h. ¿Imatam kay qillqasqa munarqan?

6

Ñataqmanta 1 wachuta 2 wachutawan **ñawinchay**, hinaspa tapukuya kutichiyninta **siqiy**.

- a. Huk siqowan, ¿imanasqam papa allin kanman?
- ch. Iskay siqowan, ¿imakunam papa mana allin rurunanpaq harkan?

7

Ñataqmanta 1 wachutawan 2 wachuta **ñawinchay**, hinaspa ruyruwan kuraq rimayta **wichqay**. Chaymanta tapukuykunata qatiqlanpi **tukichiy**.

Qillqasqapa sunqun, ¿imamantam riman?	Kuraq rimay, ¿imamantam rimapayawanchik?
1.	1.
2.	2.

8

Ñataqmanta 3, 4, 5 wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqana mantuykipi tapukuyninkunata **kutichiy**.

- a. Pisi rimayllawan, ¿imatam sasachakuy paskanapaq rurana?
- ch. Huk rimaywan, ¿imataq ñawpaq yachaykuna?
- h. Huk rimaywan, ¿imaynatataq papa tarpuypi hawamanta hamuq yachaykuna yanapakunman?

9

Yapamanta 3, 4 wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqasqapa sunqunta siqiy, chaynallataq kuraq rimayta **siqiy**. Hinaspa tapukuykunata qatiqlanpi **tukichiy**. Tapukuykunawan **tupachiy**.

Qillqasqapa sunqun,
¿imamantam riman?

Kuraq rimay, ¿imamantam
rimapayawanchik?

3.

3.

4.

4.

10

Qillqana maytuyki pi kay tapukuykunata **kutichiy**, hinaspa yachakuq masiykiman **qawachiy**.

a. “ñawpa yachaykuna”, ¿ima ninantaq?

ch. Qillqaq, “ñawpaqta”, “chaymanta”, “tukuykunapaq” simikunata,
¿imapaqmi huk rikchaq llimpiwan qillqamurqan?

11

Yapamanta qillqasqapa wachunkunata **ñawinchay**, hinaspa qillqana maytuyki pi tapukuy kutichinaykipaq siqisqapi **qillqay**.

Yachay rimasqa qillqasqapi, ¿imakunam ukunpi kan?

12

Mana riqsisqayki simikunata **chimpuy**, hinaspa ima kasqanta **tapukuy**. Qillqana maytuyki pi chay simikunawan huk rimayta **qillqay**.

13

Tapukuypa kutichiyninta **llimpiy**.

a. ¿Mayqintaq qillqasqapi kuraq rimay?

Papa tarpusqa
allin qispinanmi.

Papa tarpuypi ñawpaq
yachaykuna riqsinanmi.

Papa tarpuypi hawamanta
hamuq yachayta riqsinam.

ch. ¿Imata munaspataq qillqasqata qillqanman karqan?

Papa tarpuy sumaq
tarpusqa kananpaq.

Ñawpaq yachaykuna
riqsinapaq.

Papa imayna tarpusqan
yachanapaq.

14

Yachakuq masiykiman hamutasqaykita **riqsichiy**; hinaspa qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

a. ¿Sasachu icha manachu qillqasqapa nisqan haypay karqan?, ¿imanasqa?

ch. Qillqasqapa kuraq rimasqanmanta, ¿ima niwaqtaq?, ¿nisqanwan hawkachu kanki?, ¿imanasqa?

Rimasqa qimipayayqa huk runakunapa rimasqanpi,
hamutasqanpi hapipakuspa rimasqanchik kallpawan
amachaymi.

Yachay rimasqa qillqasqapa kaqninkunata riqsisun

- ¿Imakunataq yachay rimasqa qillqasqapa ukunpi kanman?
- ¿Pipaqtaq yachay rimasqa qillqasqata qillqanman karqan?

Ñawinchanapaq alllichakusun

1

Hamuq rapi qillqasqatawan qillqasqapa sutinta **qaway**, hinaspa yachakuq masiykiwan **rimanakuy**.

- a. ¿Imatam qawachkanchik?, ¿imakunawantaq llamkanku?
- ch. ¿Imamantaraq qillqasqa rimachkan?
- h. ¿Imapaqtaq ñawinchasun?

2

Tapukuya kutichiyninta **llimpiy**.

Harawita

Yachay rimasqata

Ñawpa willakuyta

3

Iskay rapi hamuypi qillqasqakunata **qawaspa**, qillqana maytuykipi tapukuyninkunata **kutichiy**.

- a. ¿Kay rikchaq qillqasqata ñawincharqankichu?
- ch. ¿Ñawincharqata munawaqchu?
- h. ¿Huk rikchaq papa tarpuyta riqsinkichu?, ¿may llaqtapi?

4

Yachay rimasqa qillqasqata ñawinchasun.

Chala llaqtapi papa tarpuy

Papaqa *Perúpa Antinpiwan*, Boliviapa Chuqi Yapunpiwanmi paqarimurqan. 3800 rikchaq papakunam riqsisqa kanku.

Chaynallataqsi 3500-manta 4200-kaman sayayniyuq hanay allpakunapi sumaqta rurun. Kay urqukunapiqa mikunallankupa-qmi tarpunku, ichaqqa pisillatam rantikunku.

Yuyaymanay

Aswan, llaqta mikunanpaqqa achka papatam tarpuna.

Chaymi, Chala suyupi, aqu allpa, kachisapa kachkaptinpas, nisyu rupay kachkaptinpas, hatun hatun allpakuna allicha-nankupaq rimachkanku. **Kayraykum** yachaysapakuna wakcha allpata kallpasapa allpaman tikranankupaq kallpanchakunku.

Kaypaqmi kaykunapi hapiakunku:

Ñawpaq: kachisapa rupaysapa allpapi mana iquyaspa hawka wiñananpaq papapa kallpanta allinyachininqaku.

Iskay ñiqi: Papa mana yakuyuq, kachisapa, allpaman yachakachinankupaqmi chiqap yachay maskaypi hikutakuchkanku. Kayta ruraspankum watantin papa mirananpaq yachaykunata maskachkanku.

Kimsa ñiqi: Papapa sunqun muyuchiypim sapa kutilla tarpusqa chakrapi qawachkanku. Papapa sunqun tikrasqankumanhinaqa 105 rikchakuq musuq papakunatam tarirqunku, aswan chay papakunaqa ancha kallpayuqñam, 37 rikchaq papañataqmi kachisapa allpapi ruruqta hinaspia mana ancha yakuyuq allpapi wiñananpaq sunqunta muyurqachinku.

Imayna
ñawinchana
Wachupi kuraq
rimaya
riqsipay.

Tukuykunapaq, kunanqa chala allpakunaqa papa tarpunapaq allin allichasqañam tarikun. Papapa sunqunta tikrapayaspam kachisapa allpapi, mana achka yakuyuq allpapi, nisyu rupayniyuq allpapi ruruq papakunatam tarirqunku. Kaynam qatukunapi papa mana pisinanpaq achkata ruruchininqaku.

Kay ukumanta hurqusqa <https://www.google.com/search?q=MEJORAMIENTO+GEN%C3%89TICO+Y+ADAPTACI%C3%93N+-DE+PAPAS+DE+CALIDAD+INDUSTRIAL+A+LAS+ZONAS+AGROECOL%C3%93GICAS+%C3%81RIDAS+Y+SALINAS+DE+LA+COSTA+PERUANA&rlz=1C1>.

Yachasqanchikta qawachisun

5

Ñawinchasqaykimanhina tapukuykunata qillqana maytuykipi **kutichiy**. Hinaspa ñawpa tapukuykunawan **tupachiy**.

- a. ¿Imamantam qillqasqa riman?
- ch. ¿Imatataq qillqasqa ñawichaapi tariyta munan?
- h. ¿Ima rikchaq qillqasqataq?

6

Qillqasqa ñawinchasqaykiwan, qillqana maytuykipi tapukuykunata **kutichiy**.

- a. Huk yusawan: Ñawichasqayki qillqasqa, ¿imamantataq rimachkan?
- ch. Huk rimaywan: ¿Imanasqataq chala allpakuñapi papata tarpuchwan?
- h. Yupawan: ¿Imakunataq chala allpapi papa rurunanta qipachan?

7

Yapamanta sapa wachuta **ñawinchay**, hinaspa qillqasqapa sunquanta **siqiy**, chaymanta kuraq rimaykunata ruyruwan wichqay. tukunapaqñataq, hamuq tawlata **tukupay**.

Wachukuna	¿Imamantataq riman?	¿Mayqantaq kuraq rimaynin?
Huk		
Iskay		
Kimsa		

8

Qillqana maytuykipi sapa wachupi rimasqanta pisiyachispa **qillqay**. Hinaspa yachaq warma masiykiman **qawachiy**.

Taqa	Pisichasqa qillqa
1.	
2.	

9

Qillqasqapa waqtanpi tawa kuchupa ukunpi qillqasqata **qaway**, hinaspa tapukuykunata kutichistin simikunata **siqiy**.

Yachay rimasqa qillqasqa, ¿ima kaqniyuqkunataaq?

10

Qillqana maytuykipi kay tapukuykunata **kutichiy**, hinaspa yachakuq masiykiman **qawachiy**.

- a. ¿Ima ninantaq “papapa sunqun muyuchi”?
- ch. Qillqasqapi llimpisqa simikunata, ¿imatataq maskan?, ¿ima rikchaq simikunataq?
- h. ¿Imanasqataq sapa kutilla tinkina simikuna llimpisqa rikurimun?

11

Yachakuq masiykiwan **rimanakuy**, hinaspa tapukuykunata **kutichiy**.

- a. ¿Imapaqtaq qillqasqata qillqarqan?
- ch. ¿Ima niwaqtaq qillqasqapa sunqunmantapas kuraq rimaymantapas?

¿Rimasqanwan hawkachu kanki?, ¿imanasqa?

Chintichisaqa qillqasqaqa qillqasqapa llapa kuraq rimaykunatam pisillata willakun.

Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku

Chirusqata qawaspa qillqasqata **ñawinchay**, hinaspa yachakuq masiyikikunawan **rimanakuy**.

Quñani llaqtapi papa tarpuy

Quñani llaqtaqa Winchus willka suyupim tarikun. Chaypim sumaq machka papallata tarpunku; yuraq papataqa manam tariwaqchu.

Papa tarpunankupaqqa, hatusmantam wanuta llamapi astamunku. Chay wanuqa uwihapawan paqupawan akanmi, ichaqa watantinmi ismuchina.

Hinaspam papa waqaychasqankuta taqimanta hurqumunku, muhupaqqa sumaq papa chichisqachanta akllanku. Chay chichisqachantam yachaq imayna chay wata papa qispinanta qawan.

Muhuta akllarquspañataqmi ichupa ukuchanman hinaykuspa sumaq waytachakunawan chaynallataq uchpa suysusqawan chincha uchu kutasqawan chapuspa tukuy tuta puñuchinku. Chaypim llapa unquy urukuna pawaspa chinkan.

Chaymanta warmi qari takispa kusikuspa wanawan champata tikraspa tarpunku.

Qillqananchikpaq allichakusun

1. Llaqtaykipi yachaqta watukuy, payta llapa rikchaq mana papakuna chinkasqanmanta tapukuy.
2. Willakuykuna uyarisqaykiwan yachay rimasqa qillqasqata qillqay.
3. Tayta mamakunata huñunakuyman qayaspa qillqasqaykita riqsichiy.

¿Imaynatam yacharqani?

1

Qillqana maytuykipi **kutichiy**.

- a. ¿Imataq yachay rimasqa qillqasqa?
- ch. ¿Yachay rimasqa qillqasqapa kaqninkuna, mayqinkunataq?
- h. ¿Tinkina simikuna imapaqtaq allin kanman?

2

Hamuq siqisqapi yachaykuna haypasqaykita **chimpuy**.

Kay taqapi, ¿imatam yacharquni?	Atiniñam.	Ñam atichkaniña.	Yanapachikuynayraqmi.
Siqwipa kaqninkunata riqsirqunichu.			
Siqiwi ukunpi kaqninkunata riqsirqunichu.			
Chirusqakunamanta chaynallataq willakusqanta qawaspa hamutarqanichu.			

3

Iskay iskay llamkasqaykichikmanta **rimanakuychik**.

- a. ¿Iskay llamkaspa sasachakurqankichu? ¿Imanasqa?
- ch. ¿Yachakuq masiykichik rimamuptin allintachu wakinkuna hawkachu uyarirqanku?

4

Qillqana maytuykipi yuyaymanasqaykimanta **qillqay**.

3

¿Imaynataq sunquy yachasqaypi karqan?

2

¿Yachasqaykipi imataq llumpay sasa karqan?

1

¿Imaynatataq sasachakuymanta lluqsirqani?

Simikuna

Quechua Chanka

Quechua Chanka	Castellano
Taqqa	Unidad
Willakuna qillqasqa	Texto narrativo
Kasqan willaq qillqasqa	Texto descriptivo
Ruranapaq qillqasqa	Texto instructivo
Riqsichinapaq qillqasqa	Texto expositivo
Kasqanmanta willakuy	Texto narrativo: biografía
Takyasqa qillqasqa	Argumentativo: artículos
Rimanakusun	Dialogamos
Yachasun	Aprenderemos
Yachayninchikta huqarisun	Recogiendo saberes
Ñawinchanapaq allichakusun	Nos preparamos para leer
Kunanqa ñawinchasun	Ahora leemos
Yachasqanchikta riqsichisun	Demostramos lo que comprendimos
Kayhinatam llaqtaykupi rimaniku	Así hablamos en nuestro pueblo
¿Ima yachaykunatam hayparquni?	¿Qué aprendimos?
Sañukuna	Objetos hechos de arcilla

Rimaycha	Frase
Chawpi yuyay	Idea principal
Asllayachiy	Resumir
Chaqrusqa qillqa	Sopa de letras
Chimpuy	Marcar
Hamutay/ yuyaymanay	Reflexionar
Yuyarichiq	Eslogan
Yachay hamutay	Metacognición
Kaymi kawsayniy	Mi biografía
Yuyaymanasqanchik qillqasqa	Artículo de opinión
Yuyanchay	Tema
Qallariynin	Introducción
Chawpi yuyaynin	Idea principal
Imamanta kasqan	Tema central
Yuyaymanasqanchik qillqay	Artículo
Ñiqichay	Ordenar
Chuyanchay	Conclusión
Pisiyachiy	Resumen
Makinwan ruraqkuna	Artesanos
Yapachan	Algo más
Kawsaynin	Biografía

EL ACUERDO NACIONAL

El 22 de julio de 2002, los representantes de las organizaciones políticas, religiosas, del Gobierno y de la sociedad civil firmaron el compromiso de trabajar, todos, para conseguir el bienestar y desarrollo del país. Este compromiso es el Acuerdo Nacional.

El acuerdo persigue cuatro objetivos fundamentales. Para alcanzarlos, todos los peruanos de buena voluntad tenemos, desde el lugar que ocupemos o el rol que desempeñemos, el deber y la responsabilidad de decidir, ejecutar, vigilar o defender los compromisos asumidos. Estos son tan importantes que serán respetados como políticas permanentes para el futuro.

Por esta razón, como niños, niñas, adolescentes o adultos, ya sea como estudiantes o trabajadores, debemos promover y fortalecer acciones que garanticen el cumplimiento de esos cuatro objetivos que son los siguientes:

1. Democracia y Estado de Derecho
La justicia, la paz y el desarrollo que necesitamos los peruanos sólo se pueden dar si conseguimos una verdadera democracia. El compromiso del Acuerdo Nacional es garantizar una sociedad en la que los derechos son respetados y los ciudadanos viven seguros y expresan con libertad sus opiniones a partir del diálogo abierto y enriquecedor; decidiendo lo mejor para el país.

2. Equidad y Justicia Social

Para poder construir nuestra democracia, es necesario que cada una de las

personas que conformamos esta sociedad, nos sintamos parte de ella. Con este fin, el Acuerdo promoverá el acceso a las oportunidades económicas, sociales, culturales y políticas. Todos los peruanos tenemos derecho a un empleo digno, a una educación de calidad, a una salud integral, a un lugar para vivir. Así, alcanzaremos el desarrollo pleno.

3. Competitividad del País

Para afianzar la economía, el Acuerdo se compromete a fomentar el espíritu de competitividad en las empresas, es decir, mejorar la calidad de los productos y servicios, asegurar el acceso a la formalización de las pequeñas empresas y sumar esfuerzos para fomentar la colocación de nuestros productos en los mercados internacionales.

4. Estado Eficiente, Transparente y Descentralizado

Es de vital importancia que el Estado cumpla con sus obligaciones de manera eficiente y transparente para ponerse al servicio de todos los peruanos. El Acuerdo se compromete a modernizar la administración pública, desarrollar instrumentos que eliminen la corrupción o el uso indebido del poder. Asimismo, descentralizar el poder y la economía para asegurar que el Estado sirva a todos los peruanos sin excepción.

Mediante el Acuerdo Nacional nos comprometemos a desarrollar maneras de controlar el cumplimiento de estas políticas de Estado, a brindar apoyo y difundir constantemente sus acciones a la sociedad en general.

